

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

05 Соціальні та поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

051 «Економіка»

Форма навчання: *очна (денна)*

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему « Міжнародна трудова міграція та її вплив на світову економіку»

здобувача Гарбар Валерії Олексіївни

(підпис)

Науковий керівник: к.е.н доцент Ольшевська І.П.

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я.М.

(підпис)

Київ 2025

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1 Теоретичні засади дослідження впливу міжнародної міграції на світову економіку

Розділ 2 Оцінка впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток країн

Об'єкт дослідження	Процес впливу міжнародних міграційних процесів на світову економіку.
Предмет дослідження	Міжнародні міграційні процеси, їхні види та форми, а також їхній вплив на економічний розвиток країн.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи	Розкрити сутність міжнародної трудової міграції та проаналізувати її вплив на світову економіку, зокрема на інвестиції, торгівлю, ринок праці та економічне зростання.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1: Дослідити визначення міжнародної трудової міграції у науковій літературі. Вивчити етапи історичного розвитку трудової міграції. Виявити проблеми у правовому регулюванні трудових міграцій. Розглянути підходи до оцінки впливу трудової міграції на економіку.

У розділі 2: Визначити основні економічні, соціальні та політичні чинники, що стимулюють трудову міграцію. Визначити основні економічні, соціальні та політичні чинники, що стимулюють трудову міграцію. Визначити основні економічні, соціальні та політичні чинники, що стимулюють трудову міграцію. Дослідити механізми співпраці країн у регулюванні міграційних процесів.

**Завдання
підготував
науковий керівник**

(підпис)

«___» _____ 2024 р.

Завдання одержав здобувач

(підпис)

«___» _____ 2024 р.

І.П. Ольшевська

(ініціали, прізвище)

В.О. Гарбар

(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 67 сторінок, 6 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 50 найменувань.

«Міжнародна трудова міграція та її вплив на світову економіку»

Об'єкт дослідження є процес міжнародної трудової міграції та її вплив на світову економіку в умовах глобальних викликів.

Предмет дослідження є теоретико-методичні засади, економічні механізми та соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для глобальної економіки.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи - дослідження теоретичних та практичних аспектів міжнародної трудової міграції, аналіз її впливу на економічні показники, такі як інвестиції, торгівля, ринок праці та економічне зростання, а також розроблення науково-практичних рекомендацій щодо управління міграційними процесами.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:
– Визначити економічну сутність та значення міжнародної трудової міграції для світової економіки;

– Проаналізувати причини та фактори, що стимулюють трудову міграцію;
– Дослідити вплив міжнародної трудової міграції на інвестиції, торгівлю та ринок праці;

– Розглянути позитивні та негативні наслідки трудової міграції для країн-донорів та країн-реципієнтів;

– Оцінити роль грошових переказів мігрантів у розвитку економік країн;
– Дослідити механізми регулювання трудової міграції на міжнародному рівні;
– Розробити науково-практичні рекомендації щодо покращення управління трудовими міграційними процесами.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегій управління трудовою міграцією на національному та міжнародному рівнях, а також для вдосконалення економічної політики країн з метою мінімізації негативних наслідків міграції та

підвищення її позитивного впливу на економіку.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024-2025.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, світова економіка, інвестиції, торгівля, ринок праці, грошові перекази, економічне зростання, регулювання міграційних процесів.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

1.1. Поняття, сутність та еволюція розвитку міжнародної трудової міграції

1.2. Теоретичні підходи до вивчення трудової міграції як чинника економічного розвитку країн

1.3. Трансформаційні зміни системи регулювання міжнародної міграції

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

2.1. Характеристика сучасних міграційних процесів в умовах глобалізації

2.2. Вплив трудової міграції на соціально-економічний розвиток країн еміграції та імміграції

2.3. Стратегічні пріоритети удосконалення міграційної політики в контексті сталого розвитку

2.4 Міжнародний досвід управління трудовою міграцією та перспективи регулювання

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародна трудова міграція є важливим глобальним явищем, яке впливає на економічні процеси як у країнах-донорів, так і в країнах-реципієнтів. Зростаюча мобільність робочої сили є наслідком глобалізації, економічної нерівності та демографічних змін. Особливо актуальним це питання є для України, яка належить до країн з високим рівнем трудової міграції. Вивчення впливу трудової міграції на світову економіку має важливе значення для розробки ефективної економічної політики та регулювання міграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження міжнародної трудової міграції було проаналізовано низку наукових праць, зокрема монографію Б. Юськіва «Глобалізація і трудова міграція в Європі», в якій розглянуто європейський регіон як ключовий центр міграційних потоків та запропоновано стратегічні напрями для України в умовах глобалізації. У колективній праці Ю. Козака, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона «Міжнародна міграція робочої сили» розкрито теоретико-методологічні засади та глобальні тенденції міграційної політики. Крім того, в роботі В. Петюха «Міжнародна трудова міграція» досліджено економічні аспекти міграційних процесів, зокрема вплив на національні ринки праці та рівень зайнятості. Значна увага приділяється аналізу причин трудової міграції, її впливу на економіку, зокрема, на інвестиції, торгівлю, ринок праці та грошові перекази. Разом з тим, недостатньо розглянутими залишаються питання розробки ефективних механізмів регулювання трудової міграції та мінімізації її негативних наслідків.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є всебічне дослідження теоретичних основ міжнародної трудової міграції, зокрема її сутності, еволюції та нормативно-правового регулювання, а також аналіз впливу міграційних процесів на світову економіку з урахуванням економічних, соціальних і політичних чинників. Особливу увагу приділено оцінці позитивних і негативних наслідків трудової міграції для країн-донорів та країн-реципієнтів, вивченню

міжнародного досвіду управління трудовими потоками та визначенню перспектив ефективного регулювання міграційних процесів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- Визначити економічну сутність і значення міжнародної трудової міграції;
- Проаналізувати причини та фактори, що стимулюють трудову міграцію;
- Дослідити вплив трудової міграції на інвестиції, торгівлю та ринок праці;
- Розглянути позитивні та негативні наслідки трудової міграції;
- Оцінити роль грошових переказів у розвитку економік країн;
- Дослідити механізми регулювання трудової міграції;
- Розробити рекомендації щодо управління міграційними процесами.

Об'єктом дослідження є вплив міжнародної трудової міграції на світову економіку.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, економічні механізми та соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для глобальної економіки.

Методи дослідження. У роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: аналізу та синтезу при виокремленні ключових тенденцій сучасної трудової міграції, при аналізі статистичних даних щодо кількості переміщених осіб, обсягів грошових переказів, а також соціально-економічних показників окремих країн (п.п.2.1); для узагальнення інформації з різних джерел, що дало змогу сформулювати цілісне уявлення про глобальний характер і фактори, які впливають на міграційні процеси (п.п.2.1); порівняльний метод - для зіставлення міграційних тенденцій у різних регіонах світу та аналізу ситуації в Україні в контексті глобальних процесів (п.п.2.2); системний підхід, який забезпечив комплексний розгляд міграції, пов'язаний з економікою, політикою, соціальною сферою та безпекою (п.п.2.2); статистичний аналіз для інтерпретації кількісних даних щодо обсягів міжнародних грошових переказів, кількості трудових мігрантів та інших показників (п.п.2.1, 2.2).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне

значення. Теоретична значущість полягає у визначенні економічних механізмів впливу трудової міграції на світову економіку. Практична значущість полягає у розробці рекомендацій для покращення управління міграційними процесами, які можуть бути застосовані для розробки економічної політики на міжнародному та національному рівнях.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних науковців, офіційні статистичні дані, звіти міжнародних організацій, а також аналітичні матеріали з відкритих джерел.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

1.1. Поняття, сутність та еволюція розвитку міжнародної трудової міграції

Сучасна трудова міграція має значне зростання, порівнюючи масштаби великих переселень народів минулих епох, але завдяки високій територіальній концентрації та специфіці використання праці мігрантів вона відіграє важливу роль у міжнародних економічних відносинах, одним із способів перерозподілу робочої сили між державами в межах світової економіки. Доіндустріальний – індустріальний – постіндустріальний – глобалізаційний – цифровий.

Міжнародна трудова міграція має глобальний характер і охоплює велику кількість країн світу. Найбільше переміщення трудових мігрантів відбувається між країнами Європи, Африки, Північної та Південної Америки, а також Південно-Східної та Західної Азії. Наприкінці 90-х років кількість мігрантів у світі досягала 125 млн. осіб, що становило близько 2.6% від загальної чисельності населення планети. В цей період міграція посилилася, особливо для країн Центральної та Східної Європи, які інтегрувалися в світову міграційну систему. Серед основних напрямків міжнародної трудової міграції можна виділити Північну та Південну Америку, Південно-Східну та Західну Азію, Західну Європу та Африканський континент. Щороку близько 20 млн. осіб переїжджають з однієї країни в іншу.

Імміграція до Канади та США залишається на високому рівні, і ці країни історично є основними напрямками для масової імміграції, зокрема робочої сили. Однак у повоєнні роки було введено законодавчі обмеження на імміграцію. В результаті, з того часу кількість прибуваючих з різних країн значно збільшилася порівняно з передвоєнним періодом. З 1946 по 1982 рік до США емігрувало близько 3,3 млн. осіб, а в Канаду — понад 2 мільйони, лише з європейських країн. Міграція на нові землі почалась ще наприкінці XV ст., коли було відкрито Америку та морські шляхи до Індії, Тихоокеанських островів і інших незнайомих територій. Таким чином, період масової трудової міграції можна вважати

«старою» міграцією, що охоплює період з кінця XV століття до 60-х років XIX століття. Цей період характеризувався двома основними напрямками: перший — переміщення робочої сили з Африки до Північної та Південної Америки, а також Вест-Індії. Основними імпортерами робочої сили були колонії Іспанії, Великобританії, Португалії, Данії та Франції, а також їх колонії в Західній півкулі, згодом нові незалежні держави, зокрема США та Бразилія. Другим напрямом була трудова міграція з Європи до нових земель [1].

Сучасний період міжнародної міграції робочої сили почався після завершення Другої світової війни. У цей час посилилася політична та економічна влада США, що зробило країну привабливою для емігрантів. Це сприяло збільшенню кількості робочої сили, яку США імпортують. На початку післявоєнного періоду основними експортерами робочої сили до США були європейські країни, а наприкінці XX ст. їх замінили держави Латинської Америки. Основними характеристиками цього етапу трудової міграції стали її великі масштаби, на яких щороку переїжджали мільйони людей, сезонний характер, коли люди приїжджали лише для тимчасових робіт, а також значна частина нелегальних мігрантів. Велика кількість латиноамериканців, які шукали роботу в США, спричинила суттєві зміни в демографії, зокрема у містах Маямі та Лос-Анджелес, де мігранти складають більшу частину населення. Також важливим регіоном імпорту робочої сили є Західна Європа, зокрема Німеччина, в якій на сьогодні працює понад 10 млн. іноземних громадян [2].

Основними факторами, що приваблюють трудових мігрантів, є політична стабільність, високий рівень соціального захисту та одні з найвищих рівнів оплати праці у світі. Трудова міграція має значний вплив на розвиток регіональних ринків праці та формування пропозиції робочої сили. Внаслідок цього учасники трудової міграції набувають ринкової свідомості, а також цінностей і норм цивілізованих суспільств, що потім поширюються серед тих, хто не має досвіду міжнародних трудових міграцій. Окрім того, Німеччина на той час посідала важливе місце серед високорозвинених індустріальних країн за

витратами на робочу силу, зокрема за годинною заробітною платою та додатковими виплатами працівникам.

Окрім Німеччини, значними імпортерами трудових мігрантів є Франція, Великобританія та Швеція. Водночас сучасне регулювання трудової міграції характеризується розвитком нових регіональних центрів, зокрема в країнах Перської затоки, Південно-Східної Азії та Далекого Сходу.

Регіон Перської затоки став важливим пунктом концентрації міжнародних трудових мігрантів після Другої світової війни. Масштабна міграція робочої сили розпочалася тут у 1950-х роках, коли зростання видобутку нафти призвело до потреби у робочій силі, яка перевищила кількість місцевих працівників. Міграція зростала швидко після 1973 року, коли великі прибутки від нафти дозволили реалізувати великі програми розвитку. До 1975 року кількість іммігрантів у шести основних центрах регіону (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ) становила 2 мільйони осіб, а до 1980 року — вже 4 мільйони, або 44% від загальної чисельності населення. Наприкінці 1990-х років в цих країнах та Лівії налічувалося 5 мільйонів іммігрантів, що становило понад 50% усієї робочої сили. Основними постачальниками робочої сили в арабські країни є Єгипет, Ірак, Сирія, Йорданія та Палестина [3].

У другій половині ХХ ст. найважливішими споживачами іноземної робочої сили стали країни Північної та Західної Європи. У цих країнах працює понад 15 мільйонів іноземців, хоча ця цифра може варіюватися в залежності від економічної ситуації. Західна Європа перетворилася з регіону, який традиційно експортував робочу силу, на великий центр імпорту робочої сили, успішно конкуруючи зі США в використанні дешевих трудових ресурсів з країн, що розвиваються. У розвитку післявоєнної міждержавної трудової міграції в Європі можна виділити кілька етапів, які різняться за інтенсивністю та напрямками міграційних потоків, а також за числом країн, залучених до цих процесів.

Сучасні міграційні потоки в Європі можна поділити на три основні напрямки. По-перше, значні міграційні потоки йдуть з менш розвинутих країн Південної та Східної Європи (наприклад, Іспанії, Греції, Португалії, Туреччини,

Угорщини, Югославії, Чехії, Словенії, Польщі, Словаччини) в більш розвинені країни Північної та Західної Європи, такі як Великобританія, Франція, Німеччина, Бельгія, Австрія, Швеція, Нідерланди та Швейцарія. Крім того, важливими постачальниками робочої сили на західноєвропейський ринок праці є країни Північної Африки, а також Пакистан, Індія та інші країни, що розвиваються. Окрім цього, робоча сила мігрує між досить розвиненими країнами Європи.

Метою міждержавного переселення робочої сили є покращення матеріального становища, що залишається сталою протягом тривалого часу. Залежно від обставин, форми міграції можуть змінюватися, однак основними типами міграційних процесів є постійна та тимчасова міграція.

На сьогодні важливими імпортерами трудових мігрантів високої кваліфікації є США, Німеччина, Франція та Великобританія.

Постійна, або безповоротна, міграція колись була домінуючою формою. Значні маси європейців залишали свої батьківщини назавжди та переселялися на постійне місце проживання в Канаду, Австралію та інші країни, де могли інтегруватися в місцеву спільноту. Зворотнє переселення було значно менш поширеним. Однак сучасна міграція має здебільшого тимчасовий характер, оскільки більшість мігрантів прагне повернутися на батьківщину після певного періоду. Зараз важливою рисою міжнародної трудової міграції є її ротаційний характер, коли мігранти регулярно змінюють місце роботи. Хоча цей тип міграції існував ще на початку століття, його широке поширення почалося лише в 60-ті роки [4].

У 2012 році найбільше людей переселялося в межах України до Донецької області, що була найпопулярнішим напрямом для внутрішньої міграції. За офіційними даними, в січні того року до Донецької області переїхали 2 тис.670 осіб, а виїхали 2 тис. 839 осіб. На другому місці за кількістю новоприбулих опинилася Дніпропетровська область, куди в той же період переселилися 2 599 осіб, а виїхало 2 519. Київ і його область зайняли третє місце з точки зору

внутрішньої міграції: до столиці прибуло 2 305 осіб, але місто залишило 2 445 осіб, при цьому в область переїхали 2 349 осіб, а виїхали 1 643 [5].

Вплив міграції на економічний розвиток, політичне та соціальне життя, а також культурну сферу країн походження та призначення ніколи не був настільки відчутним, як сьогодні. Сучасний світ спостерігає безпрецедентне зростання кількості міжнародних мігрантів. Як свідчать дані ООН, у 1990 році кількість міжнародних мігрантів становила близько 152 мільйонів осіб, що складало приблизно 2,9% від світового населення. До 2020 року ця цифра зросла до 280,6 мільйона, або 3,6% від загальної кількості населення планети. Таким чином, за три десятиліття кількість міжнародних мігрантів збільшилася більш ніж удвічі, що свідчить про значні зміни в глобальних міграційних тенденціях [6].

Це явище пояснюється тим, що демографічні та соціальні зміни в економічно розвинених країнах створюють попит на робочу силу та висококваліфікованих спеціалістів з інших держав. Як наслідок, дедалі більше країн стають джерелами або місцями призначення трудової міграції. Основними факторами, що стимулюють цей процес, є демографічні зміни та потреби ринку праці в індустріально розвинених країнах, безробіття та економічні кризи в менш розвинених державах, а також сформовані міждержавні культурні, історичні та сімейні зв'язки. Для багатьох осіб трудова міграція залишається єдиним способом подолати проблему безробіття.

Міграційні процеси є неминучими та потенційно вигідними для будь-якої країни. Проте, через труднощі з оцінкою реальних масштабів міграційних потоків, складно розробити ефективну міграційну політику, яка відповідає б сучасним вимогам.

Варто зауважити, що до міжнародної трудової міграції долучаються не лише безробітні, а й частина зайнятого населення, яка прагне знайти кращі умови праці. Робоча сила зазвичай переміщується з країн із низьким рівнем життя та заробітної плати в країни з більш привабливими умовами праці. Відмінності в рівні заробітної плати між державами є об'єктивною причиною трудової міграції.

Вищезгадані причини здебільшого пояснюють міграцію робочої сили з країн, що розвиваються, або держав із перехідною економікою, а також з менш розвинених європейських країн до більш розвинених. Проте для пояснення міграційних процесів між такими країнами, як США і Канада, Велика Британія і США, а також всередині ЄС, цих причин недостатньо. У цих випадках значну роль відіграють соціально-культурні, екологічні, психологічні, правові та сімейні чинники.

Можливості трудової міграції розширюються разом із формуванням єдиного світового економічного простору, включно з інформаційною та транспортною інфраструктурою [7].

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки. Найбільшу вигоду від міграції отримують самі мігранти, які переважно шукають кращі умови життя та праці в інших країнах. Водночас країни-джерела міграції часто втрачають кваліфіковану робочу силу, що може уповільнювати їхній соціально-економічний розвиток. Також серед тих, хто програє, — родини, які змушені жити в розлуці, а іноді й приймаючі країни, якщо зростання міграції супроводжується соціальним напруженням або зростанням тіньової економіки. Крім того, підприємці, які наймають трудових мігрантів, отримують економічну вигоду, оскільки мігранти зазвичай погоджуються на нижчу заробітну плату та не мають профспілкового захисту.

Країни, що імпортують робочу силу, також отримують певні переваги. Використання дешевої, переважно молодшої робочої сили дозволяє їм економити на підготовці спеціалістів і знижувати витрати на виробництво. Водночас країни, що експортують трудові ресурси, також отримують вигоди від міграційних процесів, зокрема:

– Валютні перекази від мігрантів до своїх сімей є важливим джерелом доходів. Грошові кошти зазвичай обмінюються на національну валюту через банки, залишаючи іноземну валюту в фінансовій системі країни-експортера. Для деяких країн, таких як Йорданія, Пакистан, Єгипет, Індія, Португалія та

Туреччина, ці доходи можуть становити значну частку національного прибутку та навіть перевищувати доходи від інших видів експорту.

– Зменшення рівня безробіття завдяки виїзду частини працездатного населення за кордон.

– Повернення мігрантів із новими знаннями та досвідом сприяє підвищенню кваліфікації місцевих спеціалістів та покращенню продуктивності праці.

У цілому, міжнародна трудова міграція приносить користь і світовій економіці. Перерозподіл трудових ресурсів забезпечує їхнє раціональніше використання, що сприяє зростанню світового сукупного продукту.

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки для країн-імпортерів та експортерів трудових ресурсів. До негативних наслідків для країн-імпортерів належать:

- зростання навантаження на систему соціального захисту через необхідність підтримки іммігрантів;
- ускладнення працевлаштування місцевого населення через конкуренцію на ринку праці;
- відтік національної валюти за кордон у вигляді грошових переказів мігрантів;
- втрата висококваліфікованих спеціалістів у разі повернення мігрантів на батьківщину.

Для країн-експортерів трудових ресурсів негативні наслідки включають:

- втрату кваліфікованих фахівців, що може призвести до дефіциту професійних кадрів ("відплив умів");
- збільшення витрат на підготовку нових спеціалістів для заміщення тих, хто виїхав;
- необхідність захисту прав своїх громадян за кордоном, особливо нелегальних мігрантів, від можливих дискримінацій та небезпек; обмеження можливостей для місцевих підприємців у виборі робочої сили через масову еміграцію [8].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, міграційні процеси набули безпрецедентних масштабів. Вже в перший день війни близько 100 тис. осіб були змушені покинути свої домівки. Протягом першого тижня понад мільйон українців виїхали за кордон, переважно до сусідніх країн, таких як Польща, Молдова та Румунія. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 29 березня 2022 року понад 4 мільйони осіб залишили Україну, а ще 6,5 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами. Це стало найбільшою міграційною кризою у Європі з часів Другої світової війни [9].

У 2024 році український уряд активно працює над поверненням своїх громадян, які виїхали через війну. За оцінками, від 6 до 10 мільйонів українців все ще перебувають за кордоном. Для вирішення демографічної кризи та забезпечення відбудови країни створено Міністерство національної єдності, основним завданням якого є сприяння поверненню громадян. Однак багато біженців не поспішають повертатися через питання безпеки, економічні та соціальні умови, а також доступ до освіти та медицини [9].

Загалом, міжнародна трудова міграція має комплексний вплив на країни-учасниці, і ефективна державна політика повинна враховувати як позитивні, так і негативні аспекти для забезпечення сталого розвитку.

1.2 Теоретичні підходи до вивчення трудової міграції як чинника економічного розвитку країн

Теоретичні дослідження до вивчення впливу міграції на економічні процеси можна розділити на декілька основних напрямків: класичний, неокласичний, кейнсіанський, структуралістський та сучасні концепції, такі як теорія людського капіталу, теорія світових систем та інституціональний підхід. Класичний і неокласичний підходи розглядають міграцію як механізм вирівнювання дисбалансів на ринку праці через переміщення робочої сили з регіонів із низькими зарплатами та високим безробіттям до регіонів із високими зарплатами та нестачею робочої сили, що підвищує продуктивність і сприяє

оптимальному розподілу ресурсів. Кейнсіанський підхід робить акцент на впливі міграції на попит і пропозицію: міграція стимулює економічне зростання в країнах-приймачах через збільшення попиту на товари та послуги, проте може негативно впливати на економіку країн-експортерів через скорочення внутрішнього попиту. Структуралістський підхід наголошує на глобальній економічній нерівності, де розвинені країни залучають дешеву робочу силу з менш розвинених держав, посилюючи економічні диспропорції. Теорія людського капіталу розглядає мігрантів як носіїв знань, навичок і кваліфікацій, що можуть суттєво сприяти економічному розвитку країн-приймачів. Інституціональний підхід акцентує увагу на ролі соціальних, політичних та правових інститутів, що впливають на регулювання міграційних процесів та інтеграцію мігрантів у місцеві економіки. Сучасні підходи також враховують такі аспекти, як глобалізація, економічні кризи, кліматичні зміни та військові конфлікти, що спричиняють нові хвилі міграції та впливають на економічні відносини між країнами [10].

Станом на 2024 рік, міжнародна міграція продовжує відігравати значну роль у глобальному розвитку, хоча її динаміка зазнала змін через різні фактори. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), кількість міжнародних мігрантів продовжує зростати, досягнувши 281 мільйона осіб у 2024 році. Європа залишається провідним регіоном за кількістю іммігрантів, за нею слідують Північна Америка та регіони Північної Африки і Західної Азії. У Європейському Союзі кількість нерегулярних перетинів кордонів у 2024 році зменшилася на 38%, досягнувши найнижчого рівня з 2021 року — трохи більше 239,000 випадків. Це зниження пов'язують із посиленою співпрацею проти мереж контрабандистів. Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на глобальні міграційні потоки, що призвело до зниження мобільності населення через численні обмеження на пересування. Проте, із поступовим послабленням обмежень у 2023–2024 роках, міграційні потоки почали відновлюватися, хоча й не досягли докризових рівнів. Водночас повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році призвело до суттєвих змін у міграційних процесах українців. У 2024 році

майже 450 тис. українців виїхали за кордон і не повернулися, а загалом, за три роки війни, близько 3 мільйонів громадян України залишили країну. Українські мігранти переважно обирають країни Європейського Союзу, такі як Польща, Німеччина та Чехія, через географічну близькість та наявність українських діаспор. Відтік працездатного населення створює виклики для відновлення та розвитку економіки України, особливо в контексті повоєнної відбудови. Загалом, міжнародна міграція залишається важливим фактором, що впливає на демографічні та економічні процеси в різних країнах. Зміни, спричинені пандемією COVID-19 та геополітичними конфліктами, підкреслюють необхідність адаптивної та продуманої міграційної політики, яка враховує як виклики, так і можливості, пов'язані з міграційними процесами.

Останніми роками країни Східної Європи зазнають активних міграційних змін, що зумовлені економічними труднощами, соціальними викликами та політичною нестабільністю. Основні форми міграції включають як внутрішні переміщення, так і зовнішню міграцію, причому найбільше переселень відбувається до країн Західної Європи. Головними чинниками залишаються прагнення до вищого рівня життя та кращих умов праці. Додатково, політичні кризи, збройні конфлікти та перехідні процеси в регіоні сприяють посиленню міграційних потоків.

Що стосується України, то за останні 20 років країна пройшла кілька міграційних хвиль, які умовно можна поділити на чотири ключові етапи:

1. Початковий етап після незалежності (1991–2004 р.р.)

Характеризувався активною внутрішньою міграцією, переважно із сільської місцевості в міста, а також масовим виїздом за кордон, головню до Росії та країн СНД. У цей період значного поширення набула трудова міграція, оскільки багато українців шукали заробітку за межами держави.

2. Інтеграційний етап (2004–2013 р.р.). В Україні тривали внутрішні переміщення, проте дедалі більшого поширення набула зовнішня міграція, особливо в напрямку Західної Європи. Це було зумовлено розширенням ЄС,

спрощенням візових процедур і поступовим відкриттям кордонів для українських працівників.

3. Період початку збройного конфлікту (2014–2021р.р.).Воєнні дії на сході України суттєво трансформували міграційні процеси всередині країни. Через активні бойові дії у Донецькій та Луганській областях значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які змушені були залишити свої домівки. Одночасно посилилася еміграція — дедалі більше українців виїжджали за кордон у пошуках безпеки й кращих умов життя, переважно до Польщі та інших країн Європейського Союзу. Трудова міграція залишалася важливим чинником, оскільки попит на українську робочу силу в ЄС зростав. Крім того, Україна почала відігравати роль транзитної країни для мігрантів з Азії та Африки, які прямували до Західної Європи.

4. Воєнний період (з 24 лютого 2022 року – дотепер). Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року кардинально змінило міграційний ландшафт України. Через інтенсивні бойові дії та масштабні руйнування мільйони українців були змушені залишити свої домівки. Значна частина з них перемістилася до відносно безпечних регіонів у центрі та на заході країни, інші — виїхали за кордон. Сотні тисяч українців отримали тимчасовий захист у сусідніх державах — Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії, Молдові — а також у багатьох інших країнах ЄС. Уряд України разом із міжнародними організаціями забезпечує гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам і біженцям: надає притулок, продовольство, медичну підтримку та інші форми допомоги.

Таким чином, поточний воєнний період визначається безпрецедентним рівнем вимушеної міграції, що створює значне навантаження як на державну систему, так і на міжнародну спільноту. Війна спричинила серйозну гуманітарну кризу, яка потребує комплексної підтримки для мільйонів постраждалих українців [11].

Таблиця 1.1 - Міграційні процеси України в період війни 2022 року [12]

Категорія	Кількість людей	Джерело
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	> 7 мільйонів	УВКБ ООН та МОМ
Біженці та шукачі притулку	9,567,033	УВКБ ООН
Маятникові транскордонні переміщення	3,793,403	Міжнародна організація з міграції (МОМ)
Громадяни України за кордоном	> 2 мільйони	Міжнародна організація з міграції (МОМ)
Населення на тимчасово окупованих територіях (ТОТ)	> 1,5 мільйона	УВКБ ООН та МОМ
Мобілізоване населення в Україні	Понад 1 мільйон	Міністерство оборони України

Триваюча війна в Україні справила глибокий вплив на демографічний стан країни. У 2023 році чисельність населення зменшилася до приблизно 33 мільйонів осіб, що є значним спадом у порівнянні з попередніми роками. Це викликає серйозне занепокоєння щодо демографічного майбутнього держави. Ще до початку повномасштабної війни прогнози вказували на поступове, але стабільне зменшення населення. Наприклад, у 2014 році в Україні проживало 45,2 млн осіб, а до 2020 року ця цифра знизилася до 44,4 млн. Очікувалося, що до 2025 року населення зменшиться до 43,6 млн, а до 2060 року — до 36,6 млн. Проте повномасштабна війна радикально змінила ці очікування. Актуалізовані дані свідчать, що вже до 2025 року чисельність населення може зменшитися до 33,5 млн осіб. У подальші роки передбачається стійке скорочення [12]:

- 2030 рік — приблизно 32,8 млн
- 2040 рік — 31,3 млн
- 2045 рік — 30,6 млн
- 2050 рік — 29,9 млн
- 2055 рік — 29,0 млн
- 2060 рік — близько 28,1 млн

Війна, що триває в Україні, продовжує суттєво змінювати демографічну структуру населення, що, у свою чергу, матиме глибокі економічні наслідки. Один із ключових викликів — старіння населення. Станом на 2022 рік в Україні

проживало понад 10,8 мільйона пенсіонерів, і ця частка населення продовжує зростати, зокрема через масове переміщення та виїзд за кордон молодих та працездатних громадян.

1.3 Трансформаційні зміни системи регулювання міжнародної міграції

Сучасні міграційні процеси є важливою складовою національної та міжнародної політики, а їх ефективне регулювання повинно залишатися пріоритетним завданням. Міграція має значний вплив на різні сфери суспільного життя, зокрема соціальну, економічну, демографічну, зовнішньоекономічну та сферу національної безпеки. Незважаючи на активний розвиток міграційного законодавства, міграційне право ще не сформувалося як окрема галузь. Проте поступово триває процес його становлення в межах національної правової системи.

Існує кілька основних типів міграційних потоків, кожен із яких має свої особливості та історичні передумови. У доісторичні часи, коли письмових свідчень ще не існувало, люди переміщувалися на великі відстані, освоюючи незаселені території. Оскільки місцевого населення там не було, такі міграції не супроводжувалися конфліктами. Саме так відбулося заселення Австралії та Американського континенту.

Заселення вже освоєних територій. Швидке зростання чисельності населення окремих етносів призводило до міграції на території, де вже жили інші народи. Це спричиняло війни та етнічні конфлікти. Наприклад, унаслідок Великого переселення народів у I тис. н.е. етнічна карта Європи зазнала кардинальних змін: германці, слов'яни та угорці витіснили римлян і їхніх союзників. У XV ст. європейці почали колонізацію Америки, згодом вони завезли туди африканських рабів. Аналогічні процеси відбувалися в Австралії та Південній Африці, де європейська експансія призвела до знищення та поневолення корінного населення.

Стабілізація глобальної міграції (XIX – початок XX ст.). До цього часу світ був поділений між великими колоніальними державами (Великобританією,

Францією, Нідерландами, Бельгією, Німеччиною, Росією), що забезпечило контроль над підвладними територіями. Основні міграційні потоки йшли з Європи до США, Канади, Австралії та країн Південної Америки. Наприклад, з 1846 по 1939 рр. до США емігрувало 38 млн осіб, до Канади – 7 млн, до Австралії – понад 2 млн, до Аргентини – 7 млн, а до Бразилії – 4,6 млн. Це був перший випадок в історії, коли міграція стала регульованим процесом, частиною державної політики з управління переселеннями [13].

Зростання міграції після Другої світової війни, коли колоніальна система почала розпадатися, і до кінця 1950-х років більшість колоній здобули незалежність. Колишні метрополії продовжували надавати їм патронат. Водночас швидке економічне зростання країн Західної Європи потребувало нових робочих рук. США, Канада, Австралія, Південна Африка, а пізніше й Ізраїль, стали ключовими центрами прийому мігрантів з Європи. У США був ухвалений більш ліберальний міграційний закон, який скасував національні квоти. Це сприяло значному зростанню імміграції: з 1946 по 1963 рік до країни прибуло 4,3 млн осіб, з яких понад 2,9 млн були вихідцями з Європи. У цей же період Канада та Австралія прийняли понад 2 млн мігрантів кожна, Південна Африка – 1,5 млн, а Ізраїль – понад 1 млн осіб. На відміну від таких країн, як США, Канада, Австралія, Нова Зеландія та Південна Африка, які сформувалися внаслідок порівняно недавніх переселень на постійне місце проживання із подальшим отриманням громадянства, у Західній Європі сформувалися два основні міграційні потоки: один передбачав набуття громадянства, а інший – тимчасове перебування для навчання та роботи.

З 1950 по 1979 рік до Західної Європи мігрувало приблизно 10 млн осіб. Станом на початок 1974 року у Франції та ФРН працювало 2,5 млн іноземців, що складало 10–12 % всієї робочої сили. У Швейцарії на некваліфікованих і важких роботах були зайняті переважно мігранти, які склали 30 % робочої сили.

Чіткої межі між цими двома потоками не було: багато тимчасових працівників залишалися в країнах Європи на постійній основі, отримували дозвіл на проживання або громадянство. Більшість іммігрантів приїжджали з

економічно відсталих країн у пошуках кращих умов життя або внаслідок збройних внутрішньополітичних конфліктів. Лояльне міграційне законодавство сприяло тому, що значна частина прибулих осідала в Західній Європі на тривалий час. Спроби міжнародного управління міграцією мали рекомендаційний та декларативний характер. В кінці ХХ століття відбулися суттєві зміни у глобальній міграції. По-перше, міжнародна міграція істотно зросла, і ця тенденція продовжує посилюватись. За даними ООН, до 2010 року кількість міжнародних мігрантів досягла 214 мільйонів, що становить 3,1 % від загальної чисельності населення Землі. У порівнянні з 1990 роком, їх стало на 58 мільйонів більше. По-друге, спостерігається концентрація міграційних потоків у кількох країнах. Наприклад, близько 52 % міжнародних мігрантів проживають в 10 державах, серед яких США займають перше місце з 21 % (42,8 мільйона осіб). Потім йдуть Росія (12,3 млн), Німеччина (10,8 млн), Саудівська Аравія (7,3 млн) та інші. По-третє, з'явилися нові центри тяжіння для мігрантів. По-четверте, політика інтеграції та адаптації мігрантів, особливо тих, хто отримує дозвіл на постійне проживання та громадянство, перестала працювати ефективно, про що свідчать конфлікти у Франції. Це також вплинуло на недавні закони і рішення, які ускладнюють в'їзд і перебування мігрантів, а також на результати виборів, де зростає підтримка партій, які виступають за обмеження міграції в таких країнах, як Нідерланди, Швеція, Бельгія, Франція і Фінляндія. По-п'яте, спостерігається зростання нелегальної імміграції, масштаби якої важко оцінити. За оцінками ООН, щорічно від 2,5 до 4 мільйонів людей перетинають кордон нелегально. Серед нелегальних мігрантів є ті, хто в'їхав у країну легально, але залишився порушуючи правила. Згідно з різними даними, кількість нелегальних іммігрантів у світі становить від 10 до 15 % від загальної кількості міжнародних мігрантів. У США їх налічується від 10 до 15 мільйонів, в Західній Європі — від 5,6 до 8,4 мільйонів, в Росії — від 3,5 до 5 мільйонів, в Японії — від 0,3 до 1 мільйона, на Близькому Сході — від 1 до 3 мільйонів, а в Південній Америці — від 1,5 до 6 мільйонів осіб [14].

Окрім розвинених країн, на глобальній карті відзначаються також країни, що належать до категорії "світової середини". Це колись малорозвинені держави, які зараз успішно підвищують свій статус, такі як Бразилія, Мексика, ПАР та провідні країни АСЕАН. Одночасно формується група країн, які надовго залишилися позаду в розвитку і не мають внутрішніх ресурсів для модернізації (до них належать деякі держави Африки і Латинської Америки, а також економічно відстала частина Південної та Південно-Східної Азії).

З точки зору міжнародної міграції це означає, що буде існувати чимало країн, в яких місцева робоча сила не зможе забезпечити себе навіть мінімально прийнятним доходом. За даними Міжнародної організації праці, у світі налічується 200 мільйонів осіб працездатного віку, які залишаються без роботи. Більш ніж третина з них, а саме 75 мільйонів, — це молодь до 25 років, більшість із яких проживають у Південно-Східній Азії та Африці на південь від Сахари. У 2013 році чисельність безробітних у цих регіонах зростає на 5,1 мільйона, а в 2014 році — на 3 мільйона. Ці особи шукатимуть можливості для переїзду в розвинуті країни. Однак вказана "світова середина" навряд чи стане метою для міграційних потоків, оскільки в таких країнах, як правило, зберігається надлишок власної, в основному некваліфікованої, робочої сили. Тому, із значною ймовірністю, можна припустити, що в найближчі десятиліття ні масштаби, ні напрямки міжнародних міграційних потоків принципово не зміняться [15].

У цьому контексті залишаються невирішеними три основні проблеми.

Рисунок 1.1 – Основні проблеми у сфері міграційної політики

Джерело: побудовано автором

Щоб вирішити перші дві проблеми, у 1951 році в рамках ООН була створена Міжнародна організація міграції (далі – МОМ). На сьогодні до цієї організації належать 146 країн, ще 13 мають статус спостерігачів. Представництва МОМ функціонують більш ніж у 100 країнах, надаючи технічну допомогу та консультації на основі двосторонніх угод з державами-членами.

У 1951 році ООН ухвалила основну Конвенцію про статус біженців, що визначає базові умови для класифікації мігрантів, які підпадають під її дію, а також окреслює їх основні права в приймаючих країнах. ООН також звертає значну увагу на одну з найжахливіших форм міждержавної міграції – торгівлю людьми. У 2000 році було ухвалено спеціальний Протокол, проте він не містить конкретних механізмів для міждержавної співпраці, обов'язкових для виконання усіма країнами, які підписали його. Міжнародна організація праці також прийняла кілька конвенцій, що стосуються прав трудових мігрантів. У 1990 році ООН ухвалила акт, який регулює трудову міграцію, – Міжнародну Конвенцію про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей. Однак ці документи мають в основному декларативний і рекомендаційний характер, зосереджуючи увагу на становищі трудящих-мігрантів на національних ринках праці, а не на механізмах регулювання міждержавного переміщення робочої сили. Країни-члени ОЕСР також створили SOPEMI (Систему постійного спостереження за міграцією) для збору та аналізу статистичних даних [16].

Сьогодні міждержавна координація у сфері контролю нелегальної міграції практично відсутня — навіть на рівні декларацій. У разі збереження такої ситуації зростатиме тиск на розвинені країни, зокрема ЄС, США та держави Персидської затоки, що матиме негативні соціально-економічні наслідки.

Використання праці нелегальних мігрантів стимулює розвиток тіньової економіки, створює нерівні умови конкуренції для легального бізнесу та призводить до ухилення від сплати податків. Це змушує державу покривати додаткові соціальні витрати, зокрема на охорону здоров'я, освіту дітей мігрантів і безпеку.

Такі працівники зазвичай не захищені законом, отримують нижчу оплату, працюють у небезпечних умовах і не мають доступу до медичних послуг. Це підвищує ризики травматизму, смертності та поширення інфекційних захворювань.

Через правову невизначеність нелегальні мігранти стають вразливими до експлуатації, насильства та корупції. Вони часто не інтегруються у місцеві спільноти, що сприяє виникненню соціальної напруженості та зростанню впливу радикальних і націоналістичних рухів.

Попри жорсткі міграційні закони, які ухвалювались у США, Великій Британії, Німеччині, Італії, Іспанії та Японії, ефективно зупинити нелегальну міграцію не вдалося. Причиною цього є високий попит на некваліфіковану працю в умовах демографічного спаду в розвинених країнах.

Міжнародні міграційні процеси потребують активного державного регулювання з боку країн, які беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Важливими аспектами контролю є аналіз вікової, соціальної та професійної структури мігрантів, а також контроль за обсягами в'їзду та виїзду робочої сили. Функції з розподілу трудових ресурсів як у межах країни, так і на міжнародному рівні, виконують здебільшого міністерства праці, внутрішніх справ, а також спеціалізовані міждержавні та національні органи.

Наразі набір іноземної робочої сили здебільшого здійснюється через державні вербувальні комісії, що функціонують за кордоном. Основним їх завданням є ретельний добір кандидатів для роботи на підприємствах країни-імпортера з урахуванням віку, професійної підготовки та стану здоров'я. Наприклад, уряд Німеччини створив такі вербувальні пункти в Італії, Іспанії, Туреччині, Португалії та Греції. Подібні агентства мають і Франція з іншими державами. У багатьох випадках держава також бере участь в організації транспортування найманих працівників, яких доправляють на місця роботи спеціально організованими групами, часто — залізницею.

Суттєвим компонентом імміграційної політики західних країн є визначення правового статусу іноземного працівника. Цей статус закріплює їхні соціально-

економічні, житлові та трудові права відповідно до національного законодавства і міжнародних угод, хоча часто не надає політичних прав і обмежує участь у профспілковій діяльності, а також визначає терміни перебування у країні.

Регулювання трудової міграції та правового становища іноземних працівників здійснюється головним чином на основі двосторонніх і багатосторонніх договорів, урядових постанов та національних правових актів. Наприклад, укладені угоди про обмін робочою силою між Туреччиною і Німеччиною, Італією та Марокко, Нідерландами і Тунісом, а також між Францією й Алжиром або Португалією. Частина таких угод має регіональний характер і стосується окремих частин світу.

Методи реалізації міграційної політики в західних країнах змінюються залежно від конкретної ситуації на ринку праці. У періоди нестачі робочої сили уряди західноєвропейських держав впроваджували заходи для стимулювання імміграційних потоків, навіть допускаючи певну поблажливість до нелегальної міграції. Проте згодом, коли інтереси великих корпорацій почали вимагати обмеження кількості іммігрантів, уряди вжили заходів для ускладнення в'їзду нових працівників з-за кордону.

У сфері міжнародної трудової міграції діє значна кількість міжнародно-правових документів як двостороннього, так і багатостороннього характеру, що спрямовані на визначення та врегулювання правового статусу працівників.

У 1980 році Міжнародна організація праці (МОП) ініціювала Європейський регіональний проєкт, присвячений проблемам мігрантів другого покоління.

МОП ухвалила велику кількість міжнародних документів, які регулюють трудові відносини. Організація була створена у 1919 році на основі Версальського договору при Лізі Націй як структура, що займається розробкою конвенцій і рекомендацій у сфері трудового права та покращення умов праці. Сьогодні МОП діє як автономна спеціалізована установа, головною метою якої є розробка міжнародних трудових стандартів та забезпечення їхньої імплементації. Серед ключових тем, що охоплюються її актами, — захист прав

людини, заборона примусової праці, забезпечення свободи об'єднань, протидія дискримінації в сфері праці, принцип рівної оплати за рівну працю, а також норми щодо безпеки, гігієни праці, відпочинку та відпусток [17].

Слід підкреслити, що державне регулювання міграційних процесів може приносити позитивні результати, хоча водночас має і свої вразливі аспекти. Для здійснення контролю за обсягами в'їзду іноземних громадян уряди країн-імпортерів робочої сили впроваджують спеціальні механізми, які дозволяють регулювати притік мігрантів відповідно до економічних потреб і стану ринку праці. Це допомагає запобігти виникненню соціальної напруги, що могла б бути спричинена масовим прибуттям іноземних працівників у період високого безробіття серед місцевого населення.

Конфліктів між місцевими мешканцями та мігрантами уникнути досить складно, адже фактично існує поділ на два окремі ринки праці — для іноземців та для громадян країни. Саме тому особливу роль у регулюванні відіграє організований, плановий підхід до найму, розподілу та використання залученої робочої сили.

Водночас слід зауважити, що законодавчі та нормативні акти держав, які активно використовують іноземну працю, не завжди гарантують мігрантам повний спектр економічних, соціальних і політичних прав. Це суперечить як положенням Загальної декларації прав людини, так і рішенням Міжнародної організації праці, що стосуються прав мігрантів. Урядові документи цих країн, як правило, надають перевагу національним інтересам, навіть якщо це суперечить міжнародним зобов'язанням [18].

В Україні наразі функціонує досить розгорнута нормативно-правова база, що регламентує міграційні процеси, а також створені відповідні адміністративні структури. Однак акцент переважно робиться на міжнародній міграції, тоді як внутрішні переміщення населення хоча й згадуються в офіційних документах, проте розглядаються поверхово. Зокрема, в Концепції державної міграційної політики 2011 року внутрішня міграція не включена до переліку стратегічних напрямів. У документі згадується лише необхідність сприяти раціональному

розміщенню трудових мігрантів з урахуванням соціально-економічних та демографічних умов у регіонах, однак, йдеться переважно про іммігрантів, а не про переміщення місцевого населення. Водночас не пояснюється, яким саме чином має бути реалізована дана мета, оскільки іноземці, які легально перебувають в Україні, мають право на свободу пересування та вибір місця проживання нарівні з громадянами країни.

Сучасний аналіз рівня життя в Україні та стану внутрішнього ринку праці не дає підстав очікувати суттєвого покращення економічної ситуації, збільшення рівня зайнятості, зростання виробництва або підвищення заробітних плат. У короткостроковій перспективі навряд чи вдасться подолати низку проблем, що зачіпають різні верстви населення. До основних причин зниження рівня життя належать: поширення неофіційної зайнятості без оплати, загальна економічна криза, велика кількість безробітних із мізерною державною допомогою, низькі зарплати у бюджетній сфері, затримки виплат, переміщення коштів у тіньовий сектор економіки, знецінення національної валюти та постійне зростання цін.

Водночас еміграція з України, попри численні негативні аспекти, має і певні економічні переваги. По-перше, вона сприяє зниженню рівня безробіття та зменшенню соціального напруження. По-друге, завдяки роботі за кордоном українці можуть покращити свій добробут. По-третє, країна отримує валютні надходження через грошові перекази трудових мігрантів. По-четверте, згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці, Україна має право вимагати компенсацію витрат на підготовку кваліфікованих працівників від держав, які користуються їхньою працею. Додатковим позитивом є набуття трудовими мігрантами нових знань, професійного та культурного досвіду.

Таким чином, для багатьох громадян виїзд за кордон став єдиною можливістю для економічного виживання через відсутність відповідної роботи в Україні або у власному регіоні навіть не за фахом, а будь-якої загалом. Варто зазначити, що навіть на непрестижних та низькооплачуваних посадах за кордоном українці заробляють значно більше, ніж могли б удома. Наприклад, у Польщі щороку працює приблизно два мільйони українців, переважно у

будівельній сфері, легкій промисловості, сільському та домашньому господарстві. Стійкий попит на українську робочу силу тут частково пояснюється масовим виїздом самих поляків на роботу до інших країн, таких як Німеччина та Франція [19].

Досвід іноземних країн у сфері працевлаштування мігрантів має як переваги, так і недоліки. Серед позитивів — надходження валюти від трудових мігрантів, можливість створення спільних підприємств, підвищення кваліфікації працівників, зменшення безробіття в Україні та інтеграція у світовий ринок праці. Водночас до негативних наслідків належать втрата кваліфікованої робочої сили, уповільнення науково-технічного прогресу, конкуренція з іноземними працівниками, витік валюти, порушення прав українців за кордоном, зростання злочинності та міжетнічних конфліктів.

Уряд має не лише забезпечувати легальне працевлаштування українців за кордоном, а й створювати умови для їх повернення. Серед пріоритетних завдань — розвиток внутрішнього ринку праці, соціальний захист трудових мігрантів, облік працюючих за кордоном та боротьба з нелегальною міграцією. Ефективна й виважена міграційна політика є запорукою розвитку країни та її міжнародного

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

2.1. Характеристика сучасних міграційних процесів в умовах глобалізації

Станом на 2020 рік у світі налічувалося приблизно 281 мільйон міжнародних мігрантів, що становить 3,6% від загальної чисельності населення планети. Із цього числа 135 мільйонів були жінками, тобто 3,5% від усього жіночого населення світу, а 146 мільйонів — чоловіками, що дорівнює 3,7% від загального числа чоловіків у світі. Діти становили 28 мільйонів серед міжнародних мігрантів, що складає 1,4% від дитячого населення планети.

У 2019 році загальна кількість мігрантів, які працюють, становила 169 мільйонів осіб. Однак, у 2023 році було зафіксовано близько 8 500 випадків загибелі або зникнення безвісти мігрантів по всьому світу, що свідчить про високі ризики, з якими вони стикаються під час переміщень [20].

За останні роки спостерігається зростання кількості переміщених осіб, грошових переказів до країн з низьким та середнім рівнем доходу, а також загострення криз, пов'язаних із конфліктами, кліматичними катастрофами та соціальною нестабільністю. Нижче подано ключові статистичні показники, які ілюструють сучасний стан міжнародної міграції.

Такі показники підтверджують, що міжнародна міграція є не лише масштабним соціальним явищем, а й важливим фактором стабілізації та розвитку для багатьох країн, особливо тих, що розвиваються. Водночас, попри глобальний характер міграційних процесів, кожна країна має власну специфіку причин та наслідків міграції.

З часу публікації останнього Звіту МОМ за 2024 р. у сфері міграції сталося чимало подій. Протягом останніх років відбулися масштабні міграційні та вимушені переміщення, що спричинили серйозні страждання, травми та людські втрати.

Таблиця 2.1 - Ключові показники міжнародної міграції (за 2022 рік) [21]

Показник	Значення	Примітка
Міжнародні грошові перекази (загалом)	831 млрд дол. США	Загальна сума переказів у світі
Перекази до країн з низьким і середнім доходом	647 млрд дол. США	Основна частина переказів надходить саме до цих країн
Загальна кількість переміщених осіб	117 млн осіб	Включає біженців, ВПО, шукачів притулку та інших
Біженці	35,3 млн осіб	Особи, що залишили країну через переслідування чи конфлікт
Шукачі притулку	5,4 млн осіб	Особи, які подали запит на міжнародний захист
Інші, хто потребує міжнародного захисту	5,2 млн осіб	Переважно венесуельці, не включаючи біженців і шукачів притулку
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	71,2 млн осіб	Через конфлікти (62,5 млн) та стихійні лиха (8,7 млн)

Окрім конфліктів в Україні та Секторі Газа, мільйони людей були змушені залишити свої домівки через воєнні дії в таких країнах, як Сирія, Ємен, Центральноафриканська Республіка, Демократична Республіка Конго, Судан, Ефіопія та М'янма. Значні хвилі переміщень були також викликані кліматичними та погодними катастрофами у 2022–2023 роках — зокрема в Пакистані, Філіппінах, Китаї, Індії, Бангладеш, Бразилії та Колумбії [22].

У лютому 2023 року потужні землетруси вразили південно-східну Туреччину та північ Сирії, забравши понад 50 тисяч життів. До березня приблизно 2,7 мільйона людей були переміщені в Туреччині, а багато сирійців залишилися без домівок [23].

Також спостерігається активніше використання теми міграції як політичного інструменту в демократичних країнах, особливо в Європі, де результати деяких національних виборів значною мірою залежали від антиміграційних настроїв і зростання вартості життя. Подібне зростання негативного ставлення до мігрантів відзначається і в інших регіонах, які переживають економічні труднощі — Північній та Південній Африці, Південно-Східній Азії та на Близькому Сході [24].

Попри всі останні події, довгострокові дані свідчать про те, що міграція має неоднорідний характер у різних частинах світу. Її формують економічні, географічні, демографічні та інші чинники, які з часом створюють так звані міграційні «коридори». Найбільші з них пролягають з країн, що розвиваються, до потужніших економік — таких як США, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія та Німеччина. Окремі великі міграційні потоки пов'язані з тривалими конфліктами, як-от переміщення з Сирії до Туреччини, що є другим за розміром міграційним коридором у світі

У цьому контексті особливої уваги заслуговує ситуація в Україні, де міграція — насамперед трудова — має глибоке соціально-економічне підґрунтя.

Основними чинниками трудової міграції є економічні, соціальні, політично-релігійні та безпекові обставини (Таблиця 2.2). У випадку України провідною причиною виїзду громадян за кордон з метою працевлаштування є складна соціально-економічна ситуація. Попри значний потенціал, країна переживає глибоке зубожіння населення, обумовлене системною корупцією, правовим нігілізмом та бездіяльністю державної влади. У таких умовах українці змушені шукати кращих умов життя та можливостей для самореалізації за межами своєї Батьківщини.

Таблиця 2.2 - Основні чинники трудової міграції з України

Чинник	Опис
Політичні чинники	Війна, мобілізація, правова невизначеність, загроза безпеці.
Економічні чинники	Низький рівень зарплат, безробіття, валютна нестабільність.
Соціальні чинники	Пошук кращих умов для сім'ї, освіти, медичного обслуговування.
Релігійні чинники	Дискримінація релігійних меншин, потреба у релігійній свободі.
Безпекові чинники	Загроза життю через бойові дії, окупація територій, зростання злочинності.

Джерело: побудовано автором

Згідно з дослідженнями, проведеними раніше Державною службою статистики України, серед 1 млн 467 тис. трудових мігрантів 97,7% зазначили основними причинами виїзду за кордон низький рівень заробітної плати та

відсутність можливостей для працевлаштування в Україні. Переважно це кваліфіковані спеціалісти, які, опинившись за кордоном, змушені виконувати важку фізичну роботу, від якої відмовляються місцеві мешканці.

Статистика свідчить, що трудові мігранти з України працюють значно інтенсивніше, ніж удома: 77,3% з них працює від 41 до 80 годин на тиждень, тоді як в Україні понад 40 годин на тиждень працює лише 15–17% найманих працівників.

Україна також входить до числа країн із високим рівнем ризику нелегальної міграції та торгівлі людьми. За даними ООН, з моменту здобуття незалежності близько 100 тисяч українців стали жертвами торгівлі людьми — багато з них опинилися в рабстві, наймитстві чи в комерційній сексуальній експлуатації.

Попри втрату кваліфікованих кадрів, українська влада практично не протидіє масовому виїзду громадян за кордон. Навпаки, понад 800 компаній мають офіційні ліцензії на посередництво у працевлаштуванні за межами України, що створює інституційну підтримку для міграційних процесів.

Натомість трудова міграція забезпечує вагомий фінансовий внесок в українську економіку. За офіційними даними Світового банку, у 2024 році українські заробітчани переказали додому близько 9,6 мільярда доларів США. Це менше, ніж у попередньому році, однак залишається важливою частиною валютних надходжень держави. Найбільше коштів надходить із США, Ізраїлю, Німеччини, Італії та Великої Британії [25].

У 2024 році платіжні системи залишалися ключовим інструментом як для внутрішніх, так і для міжнародних грошових переказів в Україну. Загальний обсяг внутрішньодержавних переказів через системи переказу коштів сягнув 1,3 трлн грн (еквівалент \$33,2 млрд), що на 83% більше порівняно з 2023 роком. Середня сума одного переказу в межах країни зросла до 1231 грн, у порівнянні з 862 грн роком раніше. Лідером за обсягом внутрішніх транзакцій стала платіжна система PrivatMoney, яка забезпечила 56,97% усіх внутрішніх переказів. Що стосується транскордонних переказів, то за 2024 рік в Україну надійшло майже \$2,5 млрд через системи «переказу коштів», що на 4,6% менше, ніж у 2023 році.

Середня сума одного такого переказу становила \$267. Основні країни-джерела грошових переказів — США (19,39%), Ізраїль (16,80%), Німеччина (10,80%), Італія (10,21%) та Велика Британія (9,41%). Лідерами серед платіжних систем за обсягом переказів стали Western Union (37,58%), MoneyGram (19,2%) та RIA (18,33%) [25].

Політична та економічна ситуація в Україні в останні роки характеризується низкою негативних тенденцій, що сприяють розвитку зовнішньої міграції. Спостерігається зниження темпів економічного розвитку, зростання інфляції (до 12% у 2024 році), девальвація національної валюти (курс перевищив 41,9 грн за долар США), високий рівень безробіття (15,1% у листопаді 2024 року) та скорочення реальних доходів населення. Паралельно занепадають виробничі потужності, посилюється соціальна нерівність і бідність, а державна система управління виявляється неефективною через відсутність чітких правових механізмів і належного контролю. Попри очікуване зростання ВВП на рівні 4%, економіка залишається критично залежною від зовнішньої допомоги — у 2024 році Україна отримала \$41,5 млрд міжнародної підтримки. Водночас державний борг зріс до 155,4 млрд доларів США. Усі ці фактори формують об'єктивні економічні передумови для подальшого виїзду українців за кордон у пошуках стабільності, безпеки та кращих умов життя. Український інститут політики [26].

Таблиця 2.3 - Основні економічні показники України за 2024 рік [26]

Показник	Значення
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	Зріс на 4% порівняно з 2023 роком
Інфляція (річна)	12% (листопад 2024 року)
Курс гривні до долара США	Перевищив 41,9 грн/\$
Рівень безробіття	15,1% (листопад 2024 року)
Середня заробітна плата	Зросла з 18 500 грн до 22 500 грн
Державний борг	155,4 млрд доларів США
Зовнішня допомога	\$41,5 млрд
Міжнародні резерви	\$43,7 млрд

Одним із основних політичних чинників трудової міграції є постійна загроза безпеці. Тривала війна з Росією призводить до невизначеності та страху за своє життя, змушуючи значну частину населення шукати безпечніші умови для життя і праці за кордоном. В умовах, коли країна перебуває в стані війни, багато громадян, особливо в регіонах, що піддаються обстрілам, не мають іншого вибору, окрім як виїхати в більш стабільні країни.

Крім того, мобілізація та правова невизначеність створюють постійну тривогу серед громадян. Постійні зміни в законодавстві та вимоги мобілізації формують серед населення відчуття нестабільності, що також підштовхує до пошуку можливостей для виїзду за кордон. Відсутність чітких правових гарантій створює ситуацію, коли люди, особливо ті, хто має родини, намагаються забезпечити для себе і своїх близьких стабільність.

Релігійні чинники також можуть впливати на міграцію, хоча й менш виражено. В Україні релігійна свобода забезпечена Конституцією, але в умовах соціальних і політичних змін, окремі релігійні меншини можуть відчувати дискримінацію або обмеження у своїх правах. Це стосується релігійних груп, чії представники можуть стикатися з певними труднощами при реалізації своїх релігійних обрядів та свобод у громадському просторі. У таких випадках, люди можуть вирішити емігрувати до країн, де гарантується більша релігійна свобода та безпека для практики своєї віри.

Для деяких громадян релігійна свобода є важливим фактором при виборі місця для життя та роботи. Вони можуть шукати країни, де практикувати свою релігію можна без обмежень або соціальних бар'єрів. Це може бути додатковим фактором для тих, хто шукає не лише економічну стабільність, а й можливість вільно жити відповідно до своїх релігійних переконань.

Згідно з даними статистики, кількість українців, які виїжджають за кордон з політичних та релігійних причин, продовжує зростати. Тільки у 2024 році понад 500 тис. осіб залишили Україну, і прогнозується, що ця цифра залишатиметься стабільно високою й у 2025 році. Найбільше українців мігрує до країн Європейського Союзу, зокрема до Польщі, Німеччини, Чехії, де не лише

економічні можливості, а й політична стабільність та релігійна свобода відіграють важливу роль у виборі місця для життя [27].

Таблиця 2.4 - Основні показники трудової міграції з України

Показник	Значення
Загальний відтік мігрантів у 2024 році	~500 тис. осіб
Прогноз на 2025 рік	~200 тис. осіб
Основні країни призначення	Німеччина, Польща, Чехія
Причини міграції	Безпека, економічні умови, релігійна свобода

Джерело: побудовано автором

Трудова міграція з України є складним та багатофакторним процесом, що зумовлений поєднанням політичних, економічних, соціальних та релігійних чинників. Найбільш важливими факторами, що спонукають українців шукати роботу за кордоном, є загроза безпеки через тривалу війну з Росією, економічна нестабільність, високий рівень безробіття, низький рівень доходів та валютна невизначеність. Водночас, значну роль у виборі країни для еміграції відіграють соціальні фактори, такі як кращі умови для сімейного життя, доступ до якісної освіти та медичних послуг, а також релігійна свобода. Тенденція трудової міграції з України зберігається на високому рівні, і навіть попри певні прогнози щодо зменшення кількості мігрантів у 2025 році, основні потоки спрямовуються до країн Європейського Союзу, де існують стабільні економічні умови, політична безпека та більша релігійна свобода.

2.2. Вплив трудової міграції на соціально-економічний розвиток країн

Згідно з останніми даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) та Організації Об'єднаних Націй (ООН), у 2024 році кількість міжнародних мігрантів досягла 281 мільйонів осіб. Це свідчить про безпрецедентне зростання глобальної мобільності впродовж останніх десятиліть, що має значний вплив на соціально-економічні процеси, політику та гуманітарні ініціативи по всьому світу (рис. 2.1).

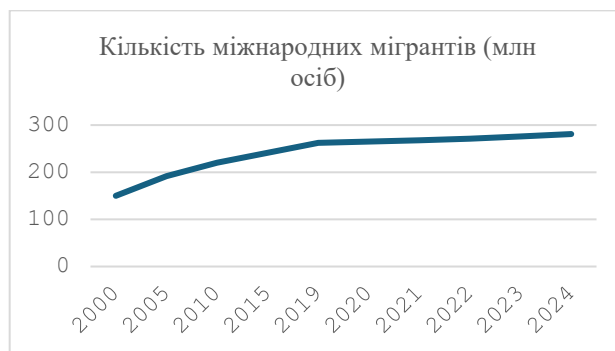

Рис. 2.1 - Загальна кількість міжнародних мігрантів, млн осіб (2000–2024) [28]

На сьогоднішній день практично кожна людина у світі має зв'язок з іноземним походженням — через родину, освіту, роботу або місце проживання. У великих глобальних мегаполісах, таких як Сідней, Лондон і Нью-Йорк, мігранти складають понад третину населення. У деяких містах, наприклад у Брюсселі та Дубаї, частка мігрантів перевищує 50%, що свідчить про високу концентрацію міжнародних переселенців у ключових урбанізованих центрах світу [28].

За останні два десятиліття кількість міжнародних мігрантів зросла більш ніж на 57%. Однак це зростання було нерівномірним — на динаміку впливали глобальні кризи, збройні конфлікти, економічні потрясіння та кліматичні зміни. Особливо відчутне прискорення міграційних процесів спостерігалось після 2022 року у зв'язку з війною в Україні та зростанням числа вимушених переселенців (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 - Середні темпи зростання міжнародної міграції населення у світі [29]

Період	Приріст міжнародних мігрантів, %
2000–2005	10,7%
2005–2010	15,9%
2010–2015	9,5%
2015–2019	12,9%
2019–2024	5–7%

Низькі темпи зростання 2019-2024 роки через пандемію COVID-19, економічну кризу та обмеження на пересування людей під час локдаунів і війни в Україні [29].

Дані про міжнародну міграцію включають оцінки міграційних зв'язків між країнами походження та країнами призначення, що дає змогу визначити так звані двосторонні міграційні коридори на глобальному рівні. Розмір коридору між країнами А і В вимірюється кількістю осіб, які народилися в країні А, але на момент оцінки проживають у країні В.

Такі міграційні коридори є результатом накопичених переміщень протягом певного періоду часу й відображають, як історичні та сучасні міграційні процеси призвели до формування значних спільнот людей іноземного походження у приймаючих країнах.

Згідно з Всесвітнім звітом про міграцію 2024, найбільшим міграційним коридором у світі залишається міграція з Мексики до США — близько 11 мільйонів осіб. Друге місце посідає коридор з Сирійської Арабської Республіки до Туреччини, що переважно складається з біженців, які втекли через громадянську війну в Сирії.

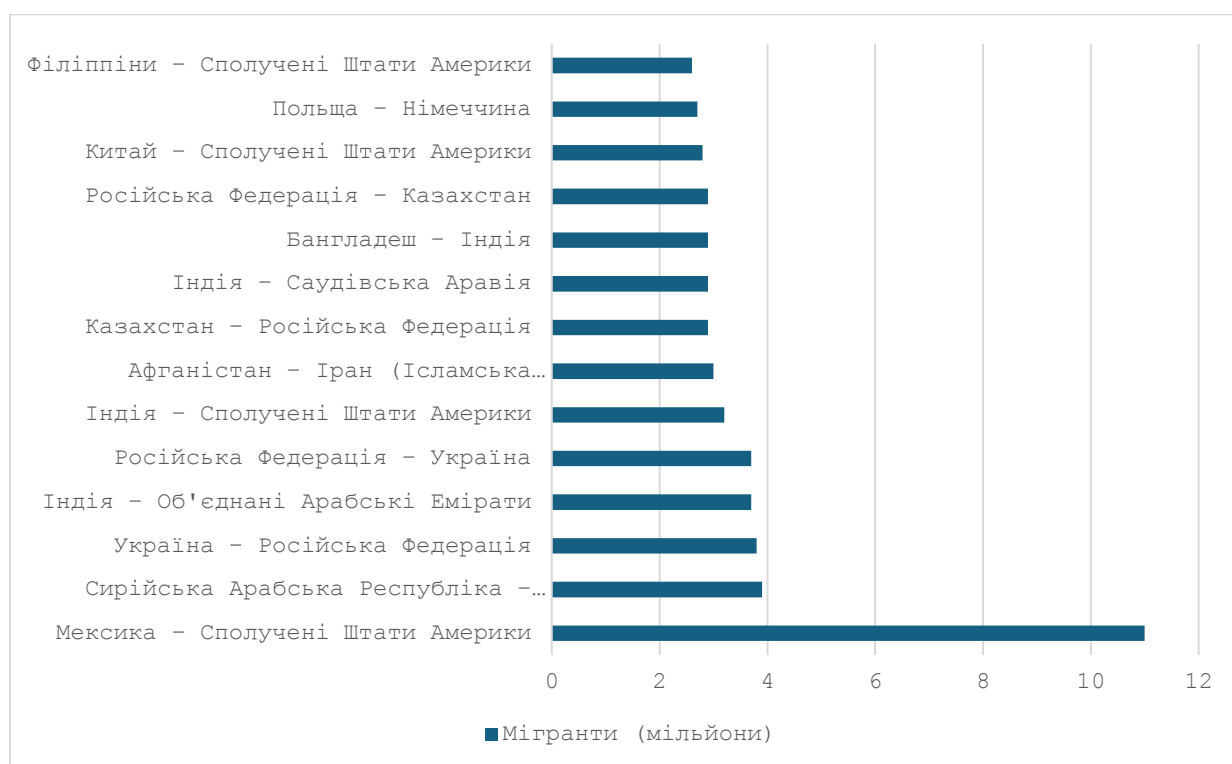

Рис.2.2 - Топ міжкраїнових коридорів міграційних переміщень, 2024 [30]

Нині у світі міжнародних мігрантів більше чоловіків, ніж жінок, і гендерний розрив у цій сфері збільшується вже понад 20 років. У 2000 році співвідношення чоловіків і жінок серед мігрантів становило 50,6% до 49,4% (88

мільйонів чоловіків і 86 мільйонів жінок). До 2020 року це співвідношення змінилося на користь чоловіків — 51,9% чоловіків і 48,1% жінок, що відповідає 146 мільйонам чоловіків і 135 мільйонам жінок. Частка жінок серед мігрантів поступово зменшується з 2000 року, тоді як частка чоловіків збільшилася на 1,3 відсоткових пункти.

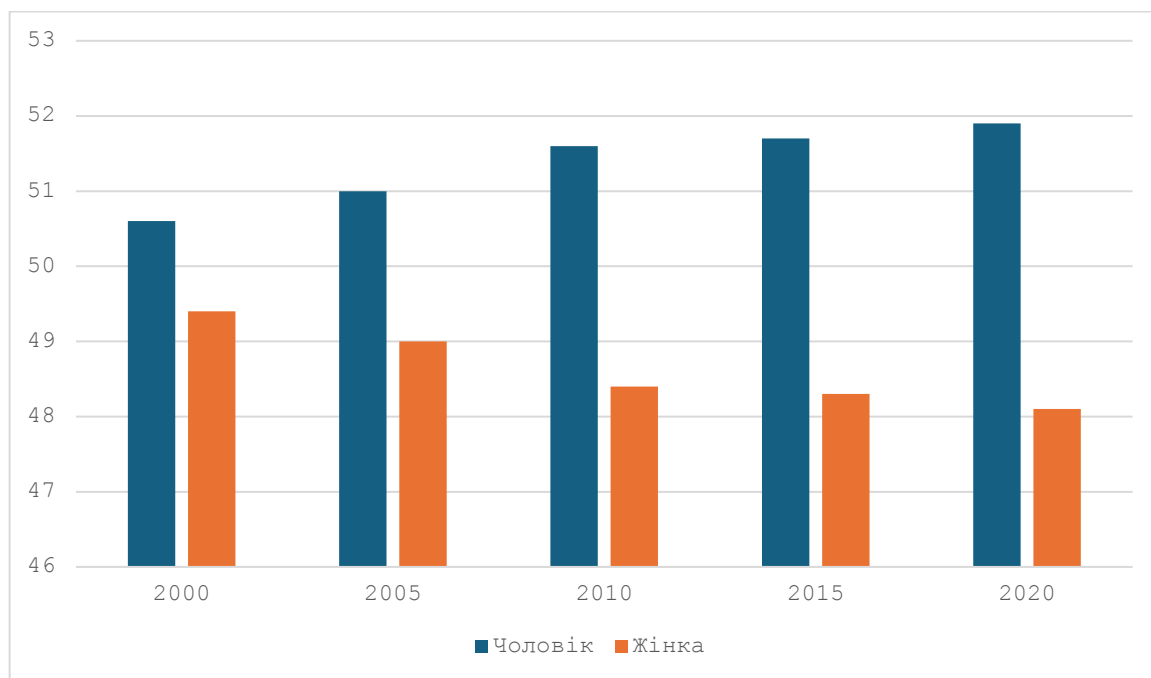

Рис.2.3 - Міжнародні мігранти за статтю [30]

У сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації зовнішня трудова міграція посилюється, стаючи невід’ємною складовою економічних, соціальних і політичних процесів. Вона впливає не лише на окремих працівників і компанії, але й формує стратегічні залежності на рівні держав. Глобалізаційні та інтеграційні тенденції, а також євроінтеграційний курс України створюють сприятливі передумови для зростання масштабів трудової міграції.

Згідно з чинним українським законодавством, зовнішня трудова міграція визначається як переміщення громадян України за межі державного кордону з метою здійснення оплачуваної діяльності в іншій країні [31]. До повномасштабної війни в Україні динаміка чисельності зовнішніх трудових мігрантів демонструвала стабільне зростання: у 2019 році їхня кількість становила 3,2 млн осіб, у 2020 році – близько 3 млн. У 2021 році зафіксоване незначне зниження – до 2,5–3 млн осіб [32]. Війна, що почалася у 2022 році, спричинила безпрецедентний сплеск міграції. Спочатку громадяни виїжджали

переважно задля безпеки, але з часом значна частина з них почала працевлаштовуватися за кордоном.

Згідно з теорією факторів притягання і відштовхування, ключовими причинами трудової міграції є поєднання несприятливих умов у країні походження (push-фактори) та привабливих можливостей у країнах призначення (pull-фактори). До відштовхувальних чинників в Україні можна віднести низький рівень доходів, незадоволеність роботою, проблеми у сфері охорони здоров'я, недостатній рівень соціального захисту, обмеженість можливостей для дозвілля, незадовільний рівень безпеки, порушення прав людини, погану екологію та загальне зниження якості життя.

Ці фактори підтверджуються результатами щорічного соціологічного дослідження "Барометр якості життя", проведеного Європейською Бізнес Асоціацією (ЄБА) спільно з Gradus Research. Згідно з опитуванням 2023 року, лише 13% респондентів вважають свій дохід достатнім, 2% – більше ніж достатнім, тоді як 53% вважають його недостатнім, а 32% – категорично недостатнім [33]. Такі результати свідчать про високий рівень соціального незадоволення та формують сильну мотивацію до еміграції у пошуках кращих умов життя.

Таким чином, зовнішня трудова міграція українців є результатом дії як внутрішніх соціально-економічних проблем, так і зовнішніх можливостей, які відкриваються перед громадянами у світі, що глобалізується.

Згідно з теорією факторів "притягання-виштовхування" Ернста Равенштайна, міграція населення здебільшого відбувається у напрямку поліпшення економічних і соціальних умов. Для українських трудових мігрантів основним "притягуючим" фактором є високий рівень доходів, що виступає важливим економічним чинником. Економічні фактори, такі як рівень заробітних плат, рівень безробіття, інфляція, корупція і заборгованість по зарплатах, формують мотивацію для міграції українців і визначають, в яких країнах вони шукають можливості для працевлаштування.

Соціальні фактори, включаючи умови життя, можливості для розвитку, освіти та соціальної підтримки, також відіграють важливу роль у мотивації трудових мігрантів. Розуміння цих факторів дозволяє державам та міжнародним організаціям розробляти політики, що сприяють підтримці та регулюванню міграційних процесів.

Економічні передумови є одними з основних мотивів для трудової міграції, адже вони безпосередньо впливають на рівень життя в країнах-експортерів робочої сили (як Україна) і країнах-реципієнтах. Зокрема, у 2020 році найбільшими реципієнтами української робочої сили стали Польща (39%), Росія (26%), Італія (11%) та Чехія (9%) [34].

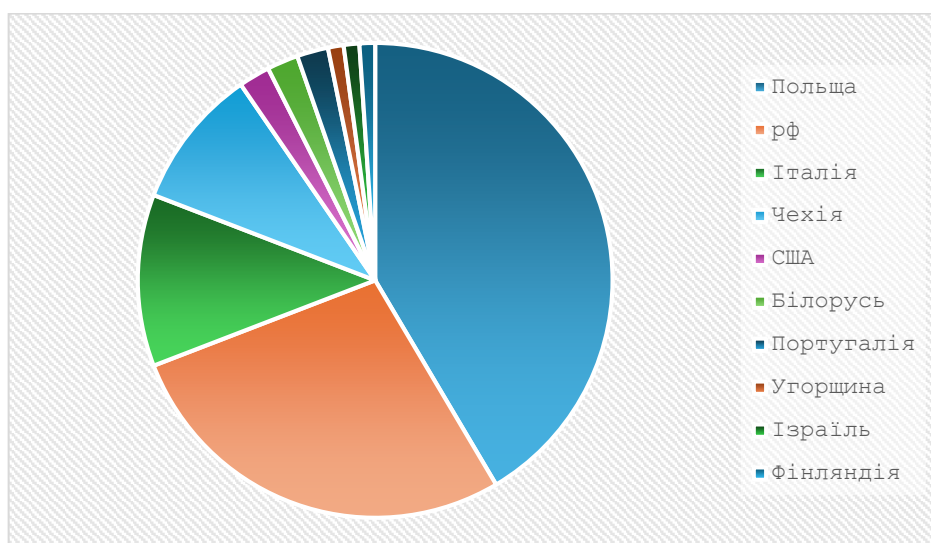

Рис. 2.4 - Зовнішні трудові мігранти за країнами перебування, 2020 р., % [34]

Обираючи країну для працевлаштування, українські мігранти орієнтуються на країни з високим рівнем життя і більш високими заробітними платами. Для порівняння, різниця в рівнях мінімальних заробітних плат між Україною та іншими країнами, де працюють українці, може коливатися від 40 до 1834 євро в залежності від держави.

Другим важливим фактором є високий рівень безробіття в Україні. За даними Міністерства фінансів України, до 2019 року кількість безробітних складала 341 700 осіб (рівень безробіття – 9,1%). У 2023 році чисельність безробітних, за оцінками Міністерства економіки, досягла 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – 4,2–4,8 млн осіб. Дані за 2018–2023 роки свідчать про суттєве

збільшення безробіття в Україні, зокрема у 2021 році, коли рівень безробіття сягнув 10,3%, а в 2022–2023 роках – 21,1% і 19,1% відповідно. Цей фактор сприяє зростанню міграційних процесів, оскільки люди шукають можливості для працевлаштування за кордоном.

У 2022 та 2023 роках інформація щодо чисельності економічно активного, зайнятого та безробітного населення була відсутня, оскільки Державна служба статистики України не мала змоги проводити відповідні обстеження. Також статистичні дані не охоплюють осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Варто зазначити, що не всі безробітні зареєстровані у державній службі зайнятості. Зменшення кількості офіційно зареєстрованих безробітних зумовлено, зокрема, виключенням з реєстру осіб, які виїхали за кордон, стали добровольцями або були мобілізовані до лав Збройних Сил України. За прогнозом Національного банку України, рівень безробіття у 2024 році становитиме 16,5% (раніше прогнозували 16,9%), а у 2025 році – 14,2% (попередній прогноз – 14,4%) [35].

До економічних чинників, що сприяють зовнішній трудовій міграції, можна віднести й високий рівень інфляції. Згідно з інформацією Національного банку України, з 2019 року спостерігається її стале зростання. Зокрема, якщо у 2019 році інфляція становила 4,1%, то вже у 2022 році вона зросла до 26,6%, що на 16,6% більше, ніж у 2021 році [36]. Станом на сьогодні рівень інфляції знизився до 5,1%. Водночас уряд переглянув свої прогнози, очікуючи її на рівні 9,7% [37].

Крім інфляції, на зовнішню трудову міграцію впливають також такі економічні показники, як розмір мінімальної та середньої заробітної плати, рівень безробіття, а також обсяги заборгованості із виплати заробітної плати.

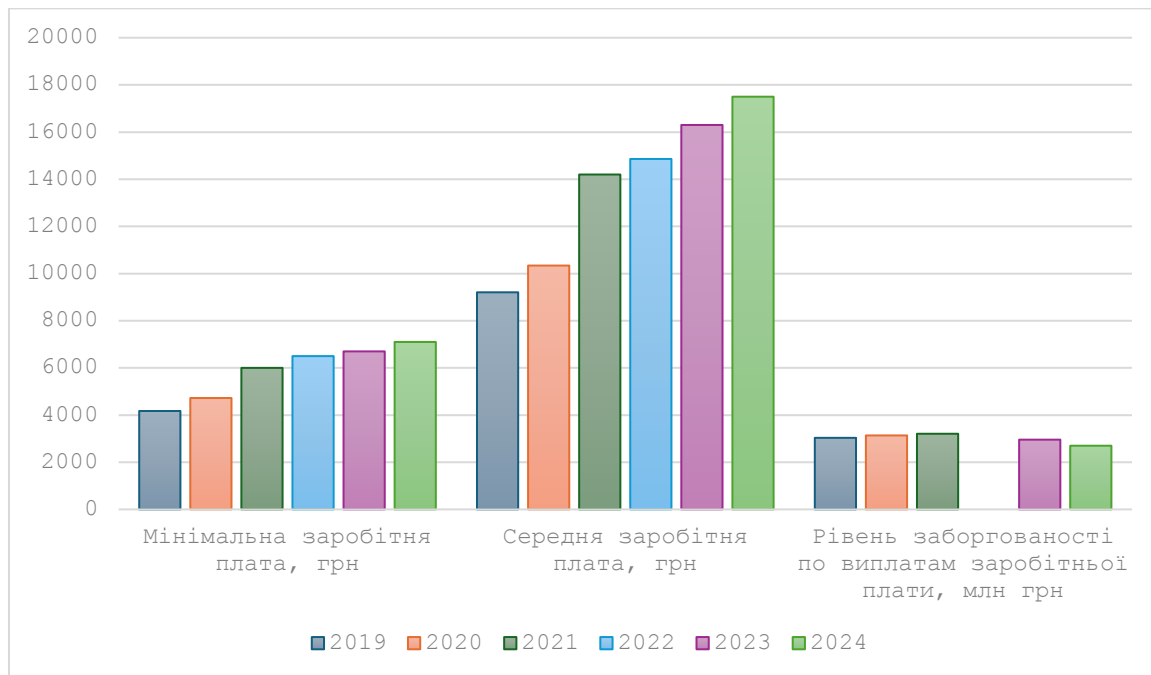

Рис. 2.5 - Показники, які впливають на зовнішню трудову міграцію в динаміці за 2019–2024 рр [38]

Аналіз даних, наведених на рис. 2,5 свідчить про те, що, попри зростання мінімальної та середньої заробітньої плати, рівень інфляції залишається вагомим дестабілізуючим фактором. Так, у 2022 році, на фоні підвищення мінімальної зарплати на 8,3% і середньої — на 11,6%, інфляція сягнула 26,6%. У 2023 році темпи зростання заробітних плат збереглися (на 4,6% і 14,8% відповідно), однак рівень інфляції дещо знизився до 5,1%. За попередніми прогнозами, у 2024 році інфляція може становити 9,7%, що свідчить про можливу нестабільність цін у майбутньому, попри подальше підвищення заробітньої плати (мінімальної — до 7100 грн, середньої — до 17500 грн).

Згідно з даними Світового банку, саме інфляційний спалах, спричинений війною, у 2022 році значною мірою спричинив збільшення рівня бідності в Україні з 5,5% до 24,2%, що призвело до зростання кількості людей за межею бідності до 7,1 млн осіб. Найбільше зниження рівня добробуту спостерігалось в сільській місцевості. Це свідчить, що навіть за умов зростання зарплат, їх реальна купівельна спроможність залишається обмеженою.

До ключових факторів, які стимулюють трудову міграцію, належать також заборгованість із виплати заробітної плати, що у 2024 році хоч і зменшилась до 2700 млн грн (порівняно з 2957 млн у 2022 році), але залишається значною. Цей фактор створює додаткове соціальне напруження та є мотивацією для виїзду за кордон не лише серед представників робітничих професій, а й серед кваліфікованих фахівців.

Крім того, значну роль у прийнятті рішення про трудову міграцію відіграє чинна податкова система та законодавче регулювання підприємницької діяльності. Попри ініціативи, зокрема запуск Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні», ведення бізнесу в умовах воєнного стану залишається ускладненим через нестабільність і бюрократичні бар'єри.

Натомість українські переселенці за кордоном демонструють високий рівень адаптації до нових економічних умов: наприклад, у Польщі 47% українців-мігрантів є підприємцями. Це свідчить про потенціал українців у сфері бізнесу за умов сприятливого правового поля.

У підсумку, поєднання таких чинників, як економічна нестабільність, високий рівень інфляції, низька купівельна спроможність зарплат, соціальна напруга через борги із виплат та складні умови ведення бізнесу, продовжують формувати потужні передумови для трудової міграції населення з України.

Слід зазначити, що міжнародний ринок праці формується під впливом як внутрішньої, так і міжнародної трудової міграції, яка обумовлюється не лише економічними чинниками, такими як рівень заробітної плати, інфляція чи безробіття, але й значною мірою залежить від соціальних, демографічних, політичних і культурних факторів. Зокрема, соціальні чинники включають доступ до якісної освіти, медицини та соціального захисту; демографічні — відображають дисбаланс між працездатним і непрацездатним населенням; політичні — пов'язані з наявністю конфліктів, рівнем безпеки та стабільності; культурні — враховують мовну спорідненість, наявність діаспори та спільні історичні зв'язки. Наприклад, війна в Україні стала вирішальним політичним фактором, що змусив мільйони громадян шукати захист і можливості

працевлаштування за кордоном, зокрема в Польщі, де значну роль відіграла також культурна й мовна близькість [36].

На нашу думку, окрему увагу варто приділити соціальним чинникам, які відіграють важливу роль у процесі зовнішньої трудової міграції. До таких передумов належать умови та якість праці, що є особливо критичними для представників інтелектуальних професій — лікарів, IT-спеціалістів, науковців, викладачів тощо. Невідповідність умов праці очікуванням цих фахівців спричиняє явище "відтоку мізків". Крім того, молодь дедалі частіше прагне здобути якісну освіту за кордоном, де існують кращі можливості для академічного та професійного розвитку. Важливим соціальним фактором також виступає відчуття нестабільності та невпевненості у майбутньому, що спонукає працездатне населення шукати більш стабільні джерела доходу за межами країни, які дозволяють будувати довгострокові життєві плани. Серед інших чинників варто виокремити незадоволення роботою на місці, відсутність перспектив професійного зростання, а також бажання до самореалізації, кар'єрного просування й забезпечення кращих умов для родини та дітей. Загалом, соціальні фактори тісно переплітаються з економічними, політичними та іншими передумовами, формуючи комплексну мотивацію до еміграції.

Ще одним вагомим чинником, що спричиняє зовнішню трудову міграцію, є політична нестабільність у багатьох країнах світу, зумовлена економічними кризами, етнічними напруженнями та збройними конфліктами. Зокрема, зростання масштабів міграції з України після 2014 року безпосередньо пов'язане з різким погіршенням рівня життя населення через анексію Криму та збройний конфлікт на Донбасі, що спричинили втрату близько 20% промислового потенціалу країни. Проблема трудової міграції українців переросла у наймасовіше міграційне явище з часу здобуття незалежності у 1991 році. Особливо воно загострилося після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на сьогодні за межами країни перебуває близько 25-30 млн українців [37].

У країнах, де працевлаштувалися українські біженці, спостерігається позитивна динаміка на ринку праці: зросла конкуренція за робочі місця, активізувався споживчий попит і покращилися темпи виробництва. Зокрема, в 14 країнах Центральної та Східної Європи понад 60% українців змогли працевлаштуватися (Рис 2.6). Згідно з дослідженням Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), найвищі показники зайнятості серед українців, які були змушені залишити країну через повномасштабну агресію РФ, зафіксовано у Польщі (65%), Великій Британії (61%) та Швеції (56%). Водночас найнижчий рівень працевлаштування відзначено в Італії та Швейцарії — лише 19% українських мігрантів змогли знайти роботу. У Німеччині цей показник становить 18% [39].

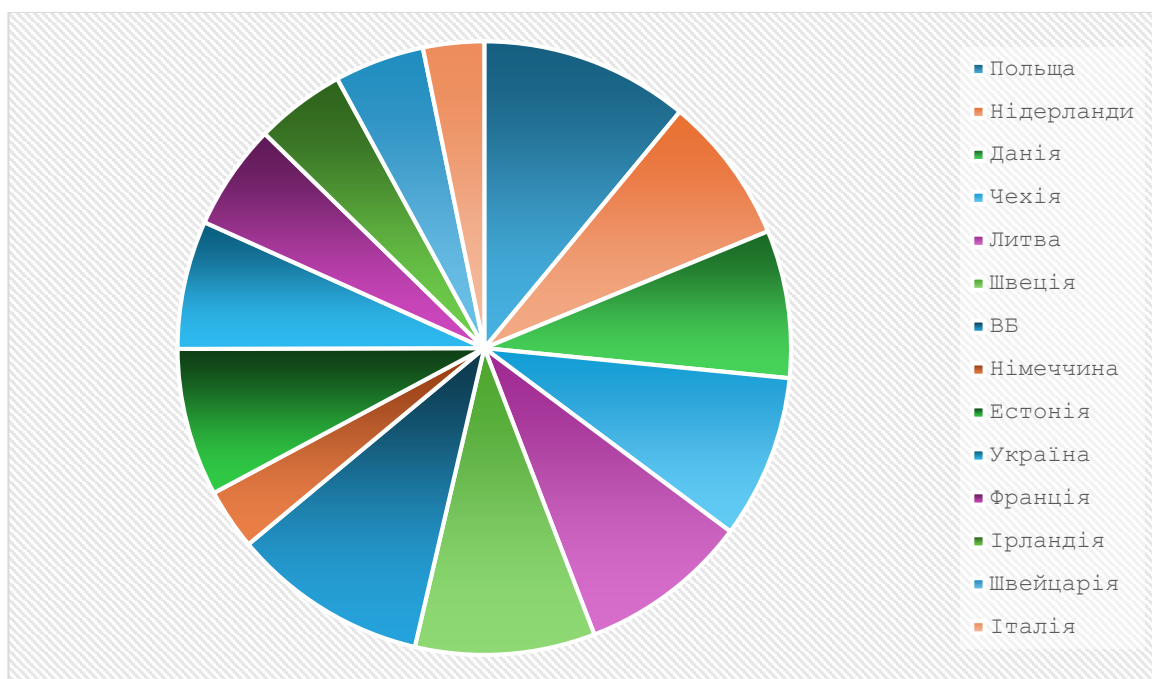

Рис. 2.6 - Зайнятість українських біженців у 14 країнах світу у 2023 р. [39]

Попри відносно високі рівні зайнятості, значна частина українських біженців працює на посадах, що не відповідають їхній кваліфікації, часто в низькокваліфікованих секторах, таких як готельно-ресторанний бізнес, сільське господарство, виробництво, торгівля та будівництво. Це свідчить про поширеність невідповідності між наявними навичками та вимогами робочих місць [39].

Основними бар'єрами для інтеграції на ринку праці є мовні труднощі, обов'язки з догляду за дітьми та літніми родичами, а також складнощі з визнанням професійних кваліфікацій. Близько 48% тих, хто не працює і не шукає роботу, вказують на обов'язки з догляду як основну причину, тоді як серед тих, хто активно шукає роботу, найчастіше згадується мовний бар'єр [39].

Загалом, хоча українські біженці демонструють швидку інтеграцію на ринку праці в країнах прийому, існує потреба в додаткових заходах для забезпечення відповідності між навичками та займаними посадами, а також у підтримці, спрямованій на подолання мовних та соціальних бар'єрів.

Зовнішня трудова міграція, що виникає через вищезгадані передумови, має як позитивні, так і негативні наслідки для країн-доно-рив та країн-реципієнтів, навіть в умовах масового переміщення біженців через війну в Україні. В основному, вигоди від трудової міграції зосереджені на самих мігрантах та їхніх родинах, які зазвичай можуть покращити своє фінансове становище, обираючи для роботи інші країни. Країна, яка імпортує трудові ресурси, має змогу зекономити кошти, оскільки не витрачає їх на підготовку фахівців та знижує витрати на виробництво завдяки використанню дешевої, але високопродуктивної робочої сили, зазвичай серед молоді. Для країни-експортера трудових ресурсів позитивними наслідками є зменшення рівня безробіття та поповнення економіки валютними надходженнями (грошові перекази, податки з переказів, особисті інвестиції мігрантів).

2.3. Стратегічні пріоритети удосконалення міграційної політики в контексті сталого розвитку

З початком етапу глобалізації, коли відбувся вільний рух товарів і капіталу, виникла потреба в законодавчому забезпеченні супроводу вільного переміщення людських ресурсів. Сьогодні масові міграційні процеси стають важливим фактором подальшої інтеграції країн, сприяючи розвитку нових та розширенню вже існуючих торгових, економічних, культурних і політичних зв'язків між державами. Однак це також породжує низку соціальних, економічних та

політичних проблем. Міжнародна трудова міграція є складним соціально-економічним феноменом, який поєднує як позитивні, так і негативні наслідки.

Як правило, міграція відбувається з країн із низьким рівнем розвитку до країн з вищим рівнем життя. Основними причинами виїзду громадян України за кордон є безробіття (22,82 %), зростання цін (22,52 %), невплата заробітної плати (20,72 %), зростання злочинності (18,02 %) та проблема бідності (15,92 %) [40]. Однак з часом напрями міжнародної міграції стали більш різноманітними, оскільки зміни в економічних і політичних умовах окремих країн, регіонів і світової економіки також впливають на ці процеси. Серед основних факторів, що визначають напрями трудових міграційних потоків, можна виділити старіння населення, перенасиченість деяких галузей робочою силою та різницю в рівнях економічного розвитку країн.

Особливо важливим є зв'язок між демографічною ситуацією та міграцією. У найбільш загальному вигляді вплив міграції на структуру населення країн чи регіонів можна зобразити так:

- для країн/регіонів з масовим виїздом населення: вікова структура погіршується через два основні процеси: зменшення кількості населення та зниження народжуваності;

- для країн/регіонів з масовим імміграцією ситуація протилежна: мігранти виконують "омолоджуючу" роль, компенсуючи зниження чисельності молодих людей у цих країнах.

З точки зору вікової структури, світ можна поділити на два табори: країни зі старіючим населенням (розвинені країни, що пройшли через демографічний перехід) і країни з молодим населенням. До перших належать майже всі європейські країни, США, Японія, Росія, а також Китай, що скоро приєднається до них. Старіння населення вже зараз викликає значне навантаження на соціальні бюджети розвинених країн, і в майбутньому (приблизно через 30 років) може призвести до серйозних економічних труднощів. Одне з найбільш відомих рейтингових агентств, Standard&Poor's, вважає, що до 2050 року борг соціальних витрат в таких країнах, як Франція та Німеччина, може перевищити 200 % від

їхнього ВВП. У зв'язку з цим міграція стає єдиним засобом для компенсування дефіциту працездатного населення та вирішення проблеми вікового розриву.

Варто зазначити, що демографічна ситуація в країні визначається низкою факторів, які безпосередньо впливають на формування трудових ресурсів, таких як народжуваність, смертність, природний приріст населення тощо. Для детальнішого аналізу демографічної ситуації використовуються специфічні показники, серед яких: очікувана тривалість життя, коефіцієнт смертності за різними причинами, коефіцієнт дитячої смертності, вікові коефіцієнти народжуваності і смертності, коефіцієнт депопуляції, а також загальний коефіцієнт шлюбності та розлучень (Табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Основні демографічні показники країн світу (2024 рік) [41]

Країна	Народжуваність (на 1000 осіб)	Смертність (на 1000 осіб)	Шлюбність (на 1000 осіб)	Розлучення (на 1000 осіб)	Коефіцієнт дитячої смертності (на 1000 народжених)
Україна	7.6	15.4	4.3	2.1	7.8
США	11.4	9.8	6.9	3.2	6.5
Японія	7.0	12.8	4.5	2.0	2.2
Німеччина	9.5	11.0	4.0	2.5	3.0
Франція	11.0	9.0	5.0	3.0	4.0
Індія	18.0	7.0	6.0	1.5	3.5
Китай	8.5	7.5	5.5	2.0	2.8
Південна Корея	5.0	7.0	3.5	1.8	3.0
Бразилія	14.0	6.0	5.0	2.5	4.2

З поданої таблиці можна зробити висновок, що демографічна ситуація значно варіюється серед країн світу залежно від рівня розвитку, соціально-економічних умов і міграційних процесів. Найбільш стабільні показники народжуваності та низької смертності спостерігаються в країнах із середнім рівнем доходу, таких як Індія та Бразилія, що свідчить про позитивну

демографічну динаміку. Натомість у розвинених країнах — Японії, Південній Кореї, Німеччині та Україні — простежується процес старіння населення, що підтверджується низькими рівнями народжуваності (менше 10 ‰) і водночас високими коефіцієнтами смертності.

Особливо критичною ситуація виглядає в Україні, де смертність суттєво перевищує народжуваність, а рівень дитячої смертності, попри деяке зниження, залишається відносно високим порівняно з іншими європейськими країнами. Також важливо зазначити, що в Україні спостерігається зниження шлюбності та підвищення рівня розлучень, що поглиблює негативні тенденції у демографічній структурі. Масовий виїзд працездатного населення за кордон у поєднанні з втратою природного приросту може призвести до демографічної катастрофи в середньостроковій перспективі. У контексті таких тенденцій міграція зберігає свою роль як компенсатор дефіциту трудових ресурсів у розвинених країнах, тоді як для країн-експортерів, таких як Україна, вона посилює демографічну кризу.

Слід підкреслити, що міжнародна трудова міграція здійснює великий вплив на соціально-економічний розвиток країн світу. Для країн-реципієнтів вона створює значні переваги як у соціальному, так і в економічному аспектах. Водночас міжнародна міграція робочої сили є суперечливим явищем, яке чинить як позитивний, так і негативний вплив на розвиток ринкових процесів у країнах-донорах. Зокрема, грошові перекази мігрантів стали важливим джерелом фінансування економік із трансформаційним типом розвитку. У 2024 році загальний обсяг глобальних грошових переказів сягнув 905 млрд доларів США, що на 4,6% більше, ніж у 2023 році. Найбільші потоки спостерігалися в Індії (129,1 млрд дол.), Мексиці, Китаї, Філіппінах та Єгипті. У деяких країнах частка грошових переказів у ВВП перевищує 30%, як-от у Тонга, Таджикистані, Непалі, Молдові та Нікарагуа. За висновками міжнародних досліджень, такі перекази є важливим джерелом матеріального забезпечення населення, особливо у країнах, що розвиваються, стимулюють проведення макроекономічних реформ, покращують поточний рахунок платіжного балансу, слугують інструментом боротьби з бідністю, збільшують заощадження та сприяють диверсифікації

ризиків у періоди криз. У країнах, таких як Нігерія, грошові перекази активно стимулюються державними ініціативами через випуск діаспорних облігацій. Україна також зберігає стабільний рівень отримання переказів, що є важливим чинником підтримки національної економіки в умовах воєнного стану[41].

Грошові перекази трудових мігрантів у 2024 році продовжують відігравати ключову роль у зниженні рівня бідності в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Ці перекази сприяють зростанню ВВП на душу населення та покращенню загального економічного стану в країнах, що розвиваються. Включення грошових переказів у дохід домогосподарств сприяє зменшенню кількості бідних сімей, забезпечуючи їм додаткові фінансові ресурси для покриття базових потреб.

У 2024 році обсяг грошових переказів до країн з низьким і середнім рівнем доходу (LMICs) сягнув \$905 мільярдів, що перевищує обсяги офіційної допомоги розвитку (ODA), яка склала \$212,1 мільярда . Це свідчить про те, що грошові перекази стали другим за обсягом джерелом зовнішнього фінансування економік країн, що розвиваються, після прямих іноземних інвестицій [42].

Крім того, грошові перекази забезпечують надходження іноземної валюти, що позитивно впливає на рахунок поточних операцій платіжного балансу країн-отримувачів. У багатьох країнах з низьким і середнім рівнем доходу перекази фінансують значну частину дефіциту платіжного балансу, сприяючи макроекономічній стабільності. За даними Світового банку, у понад 60 країнах грошові перекази становлять 3% або більше від ВВП, а в деяких малих та вразливих державах ця частка є ще вищою [43].

Важливо зазначити, що на відміну від офіційної допомоги розвитку, грошові перекази не створюють боргових зобов'язань перед іншими державами, що робить їх більш стійким джерелом фінансування для країн-реципієнтів. Таким чином, грошові перекази трудових мігрантів залишаються важливим чинником економічного розвитку та зниження бідності в країнах, що розвиваються.

Грошові перекази трудових мігрантів залишаються важливим джерелом доходу для багатьох українських домогосподарств, члени яких працюють за кордоном. У 2024 році загальний обсяг таких переказів в Україну склав 9,6 млрд доларів США, що на 17,2% менше порівняно з 2023 роком [44].

Основними напрямками витрат отриманих коштів залишаються поточне споживання, придбання товарів першої необхідності, довгострокові інвестиції, такі як придбання нерухомості та оплата освіти. Середня сума одного транскордонного переказу в Україну у 2024 році становила 267 доларів США [44].

Найбільші обсяги переказів надходили з США (19,39%), Ізраїлю (16,80%), Німеччини (10,80%), Італії (10,21%) та Великої Британії (9,41%). Серед платіжних систем лідерами за обсягами переказів були Western Union (37,58%), MoneyGram (19,20%) та RIA (18,33%) [44].

За даними Національного банку України, у 2024 році приблизно 13–14% грошових переказів надходили через неформальні канали. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення методів обліку та контролю за такими потоками для забезпечення прозорості та ефективності фінансових операцій.

Вищезазначені тенденції українські дослідники пояснюють формуванням "міграційного капіталу", який виникає завдяки грошовим переказам трудових мігрантів і стає важливою складовою міжнародного ринку капіталу, а також суттєвою частиною внутрішнього ринку капіталу та ВВП України. Однак, через міграційні процеси в національній економіці поступово формується дефіцит трудових ресурсів, що має негативний вплив на діяльність підприємств. Трудова міграція, в той же час, має й позитивні аспекти. Як зазначає український вчений О. Позняк, більшість українців працюють за кордоном протягом короткого періоду, переважно в сусідніх країнах, таких як Польща, Чехія та Угорщина. Довготривале перебування за кордоном характерне для мігрантів, які вирушають до більш віддалених країн, таких як Італія, Іспанія, Португалія, Греція та Німеччина. Таким чином, короточасна трудова міграція може бути вигідною як для України, так і для країн, що приймають мігрантів, за умови укладання угод,

що сприятимуть працевлаштуванню мігрантів із зобов'язанням їх повернення на батьківщину через певний час.

Одним із ключових викликів, що стоять перед Україною, є не лише мінімізація втрат працездатного населення, а й максимальне використання потенціалу міграції як інструменту економічного розвитку. Формування «міграційного капіталу» створює можливість для розвитку фінансової стабільності та інвестиційної активності, але одночасно вимагає впровадження ефективних політик, спрямованих на утримання кваліфікованих кадрів у країні та залучення висококваліфікованих іммігрантів.

Збалансований підхід до міграції має базуватися на інтеграції мігрантів у національну економіку, створенні умов для їхнього повернення та використанні досвіду, накопиченого за кордоном, для модернізації виробництва і підвищення конкурентоспроможності. При цьому, адаптація систем освіти та професійної підготовки під потреби сучасного ринку праці є невід'ємною складовою, що забезпечить стійкість економіки в умовах демографічних викликів і глобальних змін [45].

Грошові перекази мігрантів стали значним джерелом фінансування для країн, що розвиваються. Вони допомагають знижувати рівень бідності, сприяють зростанню споживчого попиту, можуть позитивно впливати на розвиток виробництва та служити джерелом інвестицій, особливо якщо держава створює сприятливі економічні та політичні умови. Однак головним негативним наслідком трудової міграції є зменшення чисельності населення в країнах-донорах та різке зростання населення в країнах-реципієнтах. Це вимагає поступового переходу від неконтрольованих міграційних потоків до упорядкованого відтворення населення. Для досягнення цієї мети необхідна міжнародна співпраця та створення ефективного механізму впливу на демографічні процеси, зокрема через соціально-економічні перетворення в усіх сферах життя [46].

За оцінками Світового банку, за 2023 р. обсяги приватного споживання скоротилися на 50% порівняно з довоєнними показниками. Цей спад, разом із

обмеженим експортом української продукції, призвів до погіршення інвестиційного клімату [47].

Рівень прямих іноземних інвестицій залишається критично низьким — майже на нульовому рівні. Це пов'язано з високими ризиками, спричиненими війною. Проте очікується, що після завершення бойових дій та з початком масштабного відновлення інфраструктури, Україна зможе залучити суттєвий обсяг інвестицій. Пovoєнна відбудова розглядається як потенційний драйвер економічного зростання, який стимулюватиме залучення зовнішнього капіталу.

На тлі триваючої війни Україна зіштовхується з поглибленням фінансових та соціальних труднощів. Податкові надходження до державного бюджету суттєво знижуються, водночас витрати на соціальну підтримку зростають. Зокрема, лише щомісячні виплати для внутрішньо переміщених осіб перевищують 14 мільярдів гривень.

Через нестабільність та постійні зміни, спрогнозувати рівень податкових надходжень у співвідношенні до ВВП на найближчі роки досить складно. Економіка функціонує в умовах невизначеності, а масштаби міграції та внутрішнього переміщення ускладнюють фінансове планування.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) прогнозує, що реальний ВВП України зросте в 2025 до 6,4%. Однак ці показники відбуватимуться на фоні глибоких структурних змін у трудовому ресурсі.

Втрата значної частини працездатного населення та масова міграція призводять до дефіциту кваліфікованих кадрів. Це може стимулювати підвищення заробітної плати, проте водночас створює загрозу зниження продуктивності праці та збільшення витрат для підприємств. За оцінками МВФ, до 2050 року чисельність робочої сили в Україні може зменшитись на 30%.

Старіння населення стає дедалі помітнішим: очікується, що до 2050 року понад 31% громадян України буде у віці 65 років і старше. Це призведе до зростання попиту на медичні послуги та значного навантаження на систему охорони здоров'я [48].

Для запобігання можливим економічним кризам в Україні уряд міг би розглянути впровадження низки заходів, орієнтованих на міграційну та демографічну політику, зокрема:

- Стимулювання імміграції кваліфікованих працівників. Для компенсації втрат економічно активного населення через міграцію, уряд може зосередити увагу на залученні висококваліфікованих кадрів з інших країн. Це можна реалізувати шляхом розробки спеціалізованої імміграційної політики, зокрема прискореного процесу розгляду візових заявок для кваліфікованих фахівців та створення умов для бізнесу, щоб він наймав і навчав працівників-іммігрантів.

- Розвиток внутрішньої робочої сили. Уряд може інвестувати в програми освіти та професійного навчання для розвитку національної робочої сили, особливо в тих секторах економіки, де спостерігається нестача кадрів. Це дозволить зменшити залежність від іноземних працівників та створити додаткові можливості для працевлаштування українців.

- Поліпшення соціальних послуг. Покращення якості соціальних послуг, зокрема охорони здоров'я та освіти, може сприяти тому, щоб громадяни обирали залишатися в Україні, а не шукати кращих можливостей за кордоном. Це також привабить іммігрантів, які шукають високу якість життя та доступ до належних соціальних послуг.

- Заохочення демографічного зростання. Уряд може запровадити політику, спрямовану на стимулювання росту населення, наприклад, через надання податкових пільг чи інших стимулів для родин, які мають дітей. Це допоможе збільшити робочу силу та подолати демографічні виклики, з якими стикається Україна.

- Усунення політичної нестабільності. Тривала війна в Україні поглиблює економічну кризу. Уряд має активно працювати над вирішенням конфлікту та забезпеченням стабільності в країні, що сприятиме залученню іноземних інвестицій та економічному зростанню [49].

Станом на 2024 рік міграція залишається ключовим фактором, що впливає на економіку України, поглиблюючи демографічні, соціальні та фінансові

виклики. Теоретичні підходи до вивчення міграції — від класичних до сучасних — розглядають її як інструмент вирівнювання дисбалансів на ринку праці, джерело людського капіталу або ж наслідок глобальної нерівності. Війна, що триває з 2022 року, призвела до безпрецедентного відтоку населення: понад 3 мільйони осіб залишили країну, мільйони стали внутрішньо переміщеними особами, що зумовило глибоку демографічну кризу. Чисельність населення стрімко скорочується й може зменшитися до 26–28 мільйонів до 2060 року. Падіння кількості працездатного населення, старіння суспільства, низький рівень інвестицій і зростаюче соціальне навантаження погіршують економічні перспективи. Для подолання цих викликів Україна має зосередитись на залученні кваліфікованих іммігрантів, розвитку внутрішньої робочої сили, поліпшенні соціальних послуг, стимулюванні народжуваності та забезпеченні політичної стабільності, що дозволить створити умови для відновлення та сталого економічного зростання в повоєнний період [50].

Висновки з дослідження свідчать, що міжнародна трудова міграція має великий вплив на розвиток країни. У сучасних умовах виїзд українців на роботу за кордон став не тільки найбільшим, а й одним з найзначніших міграційних потоків, що має серйозні економічні, соціальні, психологічні та культурні наслідки. Враховуючи економічну кризу, бойові дії та скорочення трудової міграції до Росії, можна очікувати зростання потоку працюючих мігрантів з України до країн Європейського Союзу. Це створює нові виклики, до вирішення яких повинні долучитися як уряди України, так і ЄС. Необхідно реалізувати ефективні заходи в рамках міграційної, соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики, а також захисту прав людини. Таким чином, міграційні процеси є важливим фактором для соціально-економічного розвитку України, і правильне управління ними на міжнародному та державному рівнях сприятиме вирішенню кризових явищ в економіці та підвищенню інтеграційних процесів на глобальній арені.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження міжнародної трудової міграції та її впливу на світову економіку було встановлено, що міжнародна трудова міграція є складним та багатограним соціально-економічним явищем, що суттєво впливає як на країни-експортери, так і на країни-імпортери робочої сили. Її розвиток має довгу історію, яка охоплює періоди від «старої» міграції до сучасних глобалізованих процесів. Сьогодні вона включає практично всі регіони світу та може бути охарактеризована високими темпами зростання, ротаційним характером, сезонністю та підвищеним попитом на висококваліфіковану працю.

Основними рушійними силами трудової міграції залишаються демографічні дисбаланси, економічна нерівність, політична стабільність, різниця у рівні життя та соціальних гарантій в між країнами. Водночас міжнародна міграція формує нові виклики для країн світу, зокрема в контексті регулювання міграційної політики, запобігання відтоку кваліфікованих кадрів, адаптації мігрантів та уникнення соціального напруження.

Основні теоретичні підходи до вивчення трудової міграції допомагають краще зрозуміти її роль у сучасному економічному розвитку. Класичні та неокласичні теорії підкреслюють економічну доцільність міграції як засобу вирівнювання ринкових дисбалансів, тоді як кейнсіанський і структуралістський підходи акцентують увагу на структурних наслідках міграційних потоків для країн-експортерів і країн-приймачів. Сучасні концепції, такі як теорія людського капіталу та інституціональний підхід, наголошують на якості трудових ресурсів, важливості їхньої інтеграції в економіку та впливі на довгостроковий розвиток.

Емпіричні дані свідчать про зростаючий вплив міграції на глобальні та регіональні економічні процеси. Станом на 2024 рік масштаби міжнародної міграції залишаються значними, незважаючи на вплив пандемії COVID-19 і геополітичні виклики. Особливу увагу привертає ситуація в Україні, яка зазнала серйозних демографічних втрат через війну. Мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон, що створює загрози

для економічного відновлення, зменшує трудовий потенціал країни та посилює навантаження на соціальну систему.

Водночас міграція не лише створює виклики, а й відкриває певні можливості. Зокрема, за умови ефективної міграційної політики Україна може частково компенсувати втрати, залучаючи іноземних фахівців, стимулюючи повернення власних громадян та інвестуючи у розвиток внутрішньої робочої сили. Трудова міграція виступає складним, але вагомим чинником економічного розвитку, що потребує комплексного і адаптивного підходу до регулювання.

Сучасні міграційні процеси у світі мають багатогранний характер і зумовлені як економічними факторами, так і політичними, соціальними та екологічними викликами. Міграція формується складними міграційними маршрутами, що об'єднують країни з різним рівнем розвитку, і впливає на глобальну мобільність робочої сили.

В Україні трудова міграція є наслідком поєднання економічних труднощів, політичної нестабільності та воєнних дій, що спричиняють відтік кваліфікованих спеціалістів. Водночас, грошові перекази трудових мігрантів відіграють важливу роль у підтримці економіки країни та стабілізації соціальної ситуації.

Міжнародна трудова міграція водночас створює виклики для держав, пов'язані з втратою кадрів і соціальними ризиками, і відкриває можливості для економічного розвитку та інтеграції на світовому ринку праці. Вона потребує ефективного регулювання для максимізації позитивних ефектів і мінімізації негативних наслідків.

Війна в Україні значно посилила міграційні потоки, створивши додаткові вимушені причини для виїзду громадян за кордон. Водночас українські трудові мігранти активно адаптуються в країнах, що приймають, розвиваючи підприємництво та використовуючи можливості міжнародного ринку праці. Соціальні чинники, такі як умови праці, можливості професійного розвитку і бажання кращого життя, залишаються важливими мотиваторами міграції, особливо для молоді та кваліфікованих фахівців.

Отже, вплив трудової міграції на соціально-економічний розвиток є комплексним і багатограним. Розуміння цих процесів є необхідним для формування ефективної державної політики, яка сприятиме регулюванню міграції, підтримці мігрантів та максимальному використанню потенціалу міграційних процесів для сталого розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Faini R. European Migration Policies in American Perspective. Transatlantic Economic Relations in the Post-Cold War Era / ed. by B. Eichengreen New York: Council on Foreign Relations Press, 1998.
2. Довгерт А. Правове регулювання міжнародних трудових відносин: навчальний посібник. Київ : НМК ВО, 1992. С. 54–74.
3. Світова економіка: навчальний посібник / за ред. Ю. Козака, В. Ковалевського, Н. Логвінової. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 328 с
4. Глобальна економіка: актуальні проблеми та вектори розвитку: монографія / С.С. Апальков, О.О. Бененсон, О.В. Булатова [та ін.]; за ред. Н.П. Мешко, А.Ю. Могилової, О.А. Джусова [та ін.]; рец.: А.С. Філіпенко, А.М. Поручник, Ю.В. Орловська; Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. – Дніпро: ДНУ, 2021. – 426 с.
5. Внутрішня міграція: найчастіше їдуть на Донбас. URL: <http://zaholovok.com.ua/vnutrishnya-migratsiya-naichastishe-jidut-na-donbas>
6. Юськів Б. І. Глобалізація і трудова міграція в Європі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 312 с.
7. Міжнародна міграція робочої сили/ Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2009.
8. Петюх В.М. Міжнародна трудова міграція [Електронний ресурс] / В.М. Петюх. – 1999. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/32889/>
9. Міграційна криза внаслідок російсько-української війни (з 2022 року) — Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
10. Ucrania busca el retorno de hasta 10 millones de refugiados y emigrantes huidos por la guerra de Rusia // El País [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elpais.com>
11. Міжнародна організація з міграції (МОМ). (2022). Звіт про міграцію в Україні. Київ: МОМ. International Organization for Migration (IOM). (2022). Migration in Ukraine: A Country Profile 2022.

12. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання // Українська правда, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562>
13. Global Employment Trends 2013. Recovering from a Second Jobs Dip / International Labour Organization. – Geneva, 2013. Global Trends 2025: A Transformed World / National Intelligence Council. – Washington, DC, 2008.
14. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *Trends in International Migrant Stock: The 2010 Revision*. – New York: United Nations, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration>
15. International Labour Organization (ILO). (2013). Global Employment Trends 2013: Recovering from a second jobs dip. Geneva: International Labour Office. URL: <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/2013>
16. Угода між Кабінетом Міністрів України та Міжнародною організацією з міграції щодо статусу МОМ в Україні та співробітництва у сфері міграції від 03.12.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_411
17. Міжнародна організація праці. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua>
18. Ромсінюк М. М. Міграція населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 3. — С. 104–115.
19. Про Концепцію державної міграційної політики : Указ Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>
20. McAuliffe, M. (2020). On the margins: Migrant smuggling in the context of development. In: Routledge Handbook of Migration and Development (T. Bastia and R. Skeldon, eds.). Routledge, Oxford.
21. Pope, A.E. (2024). Why migration is a model for sustainable development for all. Agenda, 15 January, World Economic Forum, Geneva.

22. Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) (2023). 2023 Global Report on Internal Displacement. IDMC, Geneva.
23. IOM (2023). 2023 Earthquakes Displacement Overview – Türkiye. March.
24. Allison, S. (2023). South African anti-migrant ‘vigilantes’ register as party for next year’s polls. The Guardian, 26 September
25. Groшові перекази в Україну торік скоротилися на 17%, до \$9,6 млрд – НБУ // Forbes.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua>
26. Підсумки 2024 року для України: війна, політика, громадська думка, економіка, міжнародна ситуація; соціально-політичні трансформації / Український інститут політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ПІДСУМКИ 2024 РОКУ ДЛЯ УКРАЇНИ: ВІЙНА, ПОЛІТИКА, ГРОМАДСЬКА ДУМКА, ЕКОНОМІКА, МІЖНАРОДНА СИТУАЦІЯ; СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ | Український Інститут політики](#)
27. У 2024 році з України виїхало 500 тисяч людей – НБУ // Подорожці.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://podrobnosti.ua>
28. Скрипник Н.Є. Сучасні тенденції міжнародної трудової міграції трудових ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bses.in.ua/journals/2016/121_2016/10.pdf
29. International Migration Outlook 2024 / OECD [Електронний ресурс]. – Paris: OECD Publishing, 2024. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm>
30. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) (2021). International Migrant Stock 2020. New York.
31. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05.11.2015 № 761-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/761-19> (дата звернення: 23.04.2025)
32. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках [Електронний ресурс] // Слово і Діло : аналітичний портал. – 18.03.2021. – Режим доступу:

<https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziyaskilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>

33. Барометр якості життя [Електронний ресурс] // Європейська Бізнес Асоціація. – 2023. – Режим доступу: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/Barometer_ukr.pdf
34. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
35. Національний банк України. Інфляційний звіт: жовтень 2023 року [Електронний ресурс]. – Київ: НБУ, 2023. – 52 с. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf
36. Czaika M., De Haas H. The effectiveness of immigration policies. *Population and Development Review*, 2013. No39(3). С. 487–508.
37. Кушпінт А., Назаренко С. Скільки українців живуть за кордоном – останні дані [Електронний ресурс] // 24 Канал. – 2024. – 9 січня. – Режим доступу: https://24tv.ua/zakordon24/skilki-ukrayintsiv-zhivut-za-kordonom-ostanni-dani_n2725742
38. Міністерство фінансів України. (2019). Звіт про соціально-економічний стан України. URL: <https://mof.gov.ua/ua/reports/2019>
39. Dzhelik E. Українські біженці на польському ринку праці: можливості та перешкоди [Електронний ресурс] // PolandWeekly. – 2024. – 8 лютого. – Режим доступу: https://polandweekly.com/2024/02/08/ukrainian-refugees-on-the-polish-labor-market-opportunities-and-obstacles/?utm_source=chatgpt.com
40. European qualifications framework (EQF). URL: <https://europass.europa.eu/en/europass-digital-tools/european-qualifications-framework#:~:text=The%20EQF%20is%20an%208-level%2C%20learning%20outcomes-based%20framework,a%20translation%20tool%20between%20different%20national%20qualifications%20frameworks>
41. Migration Data Portal. (2024). Remittances Overview. International Organization for Migration. URL: [Remittances](https://www.iom.int/remittances)

- 42.OECD. What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine [Електронний ресурс] // OECD. – 2023. – 6 січня. – Режим доступу:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/what-we-know-about-the-skills-and-early-labour-market-outcomes-of-refugees-from-ukraine_e95955bf/c7e694aa-en.pdf
- 43.World Bank. (2024). Remittances. Migration and Development Brief. URL:
[Remittances](#)
- 44.Національний банк України. Грошові перекази в Україну торік сягнули \$9,6 мільярда — НБУ // Укрінформ [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3962748-grosovi-perekazi-v-ukrainu-torik-sagnuli-96-milarda-nacbank.html>
- 45.Свириденко, А. В. (2023). Міграційний капітал України: виклики та можливості. *Економічний часопис-XXI*, 2(178), 75-89.
- 46.Ковальчук, І. М. (2022). Трудова міграція та економічний розвиток: сучасні тренди та перспективи для України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*, 1(156), 120-134.
- 47.Україна | Data – World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://data.worldbank.org/country/ukraine>
- 48.Жирій К. У Нацбанку розповіли, що буде з ВВП України в найближчі роки // УНІАН, 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.unian.ua/economics/finance/u-nacbanku-rozповili-shcho-bude-z-vvp-ukrajini-v-nayblizhchi-roki>
- 49.Ненароджене економічне зростання // Ukrainian Institute for the Future (UIFuture), 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://uifuture.org/publications/dopovid-nenarodzhene-ekonomichne-zrostannya>
- 50.International Organization for Migration (IOM). (2023). *Migration trends and displacement in Ukraine: Impact of the 2022 war*. Geneva: IOM. URL:
<https://www.iom.int/reports/migration-trends-displacement-ukraine-2023>